

Eski Uygurca Kuanşi im Pular'daki İkilemeler ve Çince Denklikleriyle Karşılaştırılması

DR. CEYDA ÖZCAN*

Öz

Anlamı güçlendirmek amacıyla aynı sözcüklerin tekrar edilmesi, anlamları birbirine yakın ya da karşıt olan sözcüklerin veya aralarında ses benzerliği bulunan anlamlı ya da anlamsız sözcüklerin yan yana kullanılması ile kurulan ikilemeler, metnin işlenmesi ve gelişmesi için dilin varlığını ortaya koyan sık başvurulan bir ifade biçimi olmuştur. Özellikle Eski Uygur Türkçesinde yaygın olan ikilemeler, çevrilen metni daha doğru ve açıklayıcı tercüme etmek amacıyla kullanılmış olabilir. Eski Uygurca içinde önemli bir yeri bulunan bu ifade biçiminin Kuanşi im Pular metninde de sıklıkla kullanıldığı gözlenmektedir. Bu çalışmada, Sanskritçesi *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*, Çincesi *guanshiyin pusa* olarak bilinen *Kuanşi im Pular* eserindeki ikilemeler, Türkiye Türkçesi karşılıkları ve Çince denklikleri tespit edilip ayrıntılı bir açıklama ile verilecektir. Böylece Eski Uygurca sözlük çalışmalarına katkı sağlanacaktır.

Anahtar Sözcükler: Eski Uygurca, Kuanşi im Pular, ikilemeler, Çince denklik, anlam nüansları

HENDIADYS IN OLD UYGHUR KUANSİ İM PULAR AND COMPARISON WITH CHINESE EQUIVALENCES

Abstract

Hendiadys, which are formed by repeating the same words in order to strengthen the meaning, using words with similar or opposite meanings, or meaningful or meaningless words with similar sounds, have become a frequently used form of expression that reveals the existence of language for the processing and development of the text. Hendiadys, which are especially common in Old Uyghur Turkish, may have been used to translate a text more accurately and descriptively. It is observed that this form of expression, which has an important place in Old Uyghur, is also frequently used in the Kuanshi im Pular text. In this study, the reduplications in the work Kuanşi im Pular, known as *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra* in Sanskrit and *guanshiyin pusa* in Chinese, their Turkish equivalents and Chinese equivalents will be determined and given with a detailed explanation. Thus, it will contribute to Old Uyghur dictionary studies.

Keywords: Old Uyghur, Kuansi im Pular, hendiadys, Chinese equivalence, semantic nuances

* Dr., İstanbul, ozcanceydaa@hotmail.com; ORCID: 0000-0002-2434-3484.

GİRİŞ

Anlamı güçlendirmek amacıyla aynı sözcüklerin tekrar edilmesi, anlamları birbirine yakın ya da karşıt olan sözcüklerin veya aralarında ses benzerliği bulunan anlamlı ya da anlamsız sözcüklerin yan yana kullanılması ile oluşan ikilemeler metnin işlenmesi ve gelişmesi için dilin varlığını ortaya koyan sık başvurulan bir ifade biçimi olmuştur. Türk dilinin en eski yazılı kaynaklarından günümüzde kullanılan Türk dillerine kadar yaygın olarak yer alan bu ifade biçimlerine yoğun olarak rastladığımız dillerden biri de Eski Uygurcadır. Eski Uygurca yazılı metinlerde hem isimlerle hem de fiillerle kurulan ikilemelere sıklıkla rastlanmakla beraber; eş anlamlı, zıt anlamlı ya da benzeri anlatımlara sahip sözcüklerinde bu ifade biçimine uygun olarak kullanıldığını görmekteyiz. Özellikle Budizm ve Manihaizm gibi dinlere ait metinlerin tercüme ve adaptasyonlarında alıntı sözcükleri açıklama amacıyla -âdeta bir ihtiyaç dâhilinde- oluşturulmuş gibi görünen ikilemelerin yanı sıra Türkçe pek çok ifadenin, hatta fiilin de ikileme kurularak eserlerde yer aldığı görülmektedir. Bu durum Uygurların edebî ifade gücünün yüksekliğini ortaya koyan örneklerden yalnızca biridir (Keskin, 2021, s. 154). Bunun yanı sıra özellikle dinî terimlerin ya da bazı ifadelerin ikilemeler ile açıklanmasının nedeni sadece Türkçeye bağlanmamalı, çeviri yapılan kaynak dillerin de bu konuda etkisinin araştırılması önemlidir. Bu sebeple mutlaka Eski Uygurca ile kaynak dilin karşılaştırılması gerektiğine değinen Tokyürek, kelimelerin anlamları ve bu anlamların nüans farklılıklarının da bu kaynak dil aracılığıyla ortaya çıkarılması gerektiğini vurgulamaktadır (2022, s. 156). İkilemeler ile ilgili yapılacak çalışmalarda Eski Uygurca metinlerin kaynak dillerdeki denkliklerine bakılması önem taşımaktadır.

Eski Uygurca metinlerde geçen ikilemeleri ele alan ilk çalışma Saadet Çağatay'a (1944) ait olmakla beraber, Eski Uygurca ikilemeler üzerine yapılmış belli başlı çalışmalar için Mehmet Ölmez'e (2017) bakılması uygundur. Kitap yayımı olarak basılan ilk çalışma Vehice Hatiboğlu'nun *Türk Dilinde İkileme* adlı kitabı olup yazar burada ikileme konusunu ayrıntılı bir şekilde incelemektedir (1981). Eski Uygur Türkçesindeki ikilemeler üzerine pek çok çalışmanın yapıldığı ve son dönemde özellikle yaygın bir biçimde çalışıldığını söylememiz mümkündür. 2002 yılında Serkan Şen tarafından *Eski Uygur Türkçesinde İkilemeler* başlığını taşıyan ve Yüksek Lisans tezi olarak hazırlanan çalışma, 3217 madde başı içermesi ile en kapsamlı çalışmalardan biridir (2002). Bu çalışmayı Meltem Can'ın 2010'da hazırladığı *Eski Uygur Türkçesinde İkilemeler* (2010) ve Emrah Bozok tarafından 2012'de hazırlanan *Eski Uygur Türkçesinde İştikaklı İkilemeler* (2012) adlı Yüksek Lisans tezleri takip eder. Kemal Eraslan, 2012 yılında yayımladığı *Eski Uygur Türkçesi Grameri* adlı çalışmasında ikilemelerden, ikilemelerin başlıca özelliklerinden bahsetmektedir (2012). Şinasi Tekin "İl Kelimesi ve İştikaklarının Hikâyesi" başlığını taşıyan çalışmasında ikileme oluşumu konusundaki fikirlerini ifade etmiştir. Zira Tekin'e göre ikileme unsurlarının bir araya gelme nedeni birinin diğerini izah etmesi, belirlemesi yani manasını açıklığa kavuşturmasıdır. Ayrıca bu açıklığa kavuşturma fonksiyonunu ikinci kelime üstlenmektedir (2016, s. 99). 2021 yılında Ahmet Karaman'ın tamamladığı doktora tezi *Eski Türkçede (VIII.-XII. Yüzyıl) İkilemeler* ile toplam 4748 ikileme tespit edilmiştir, bu ikilemeler içerisinde 3246 tanesi ise Eski Uygur dönemine aittir (2021). Bu çalışma 2022 yılında Türk Dil Kurumu tarafından kitap olarak yayımlanmıştır (Karaman, 2022). Simge Sevim tarafından *Kşanti Kılğuluk Nom Bitig ve Daşakarmapathâvadânamâlâ'da İkilemeler* (2019) ile Sümbül Begüm Yıldız tarafından *Eski Uygurca Maitrisimit'te İkilemeler (Kumul Nüşhası)* başlıklı

(2019) Yüksek Lisans tezleri de bu çalışmalar arasında yer almaktadır. Tez çalışmalarına ek olarak belli başlı Eski Uygurca eserlerdeki ikilemeler hakkında da çeşitli çalışmalar yayımlanmıştır. Mehmet Ölmez'in *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten'*de "Eski Uygurca İkilemeler Üzerine" ismiyle yayımladığı makele, 1600'den fazla ikilemeyi içermesi bakımından çok önemlidir (2017). Buna ek olarak Ölmez'in öğrencileriyle beraber kaleme aldığı makaleler ile Eski Uygur Türkçesine ait pek çok metin için ikilemeler çalışması yapılmıştır: *Uygurca Ölüler Kitabı* (Ölmez, Aris, 2019), *Kşanti Kılğuluk Nom Bitig* (Ölmez, Sevim, 2019) ve *Abhidharma* (Ölmez, Can, 2020). Ferruh Ağca'nın "Eski Uygurca İstikaklı İkilemeler Üzerine" isimli çalışması, istikaklı ikileme kavramının değerlendirilmesi ve Uygurcadaki örneklerle değinilmesi bakımından önemlidir (2015). Berker Keskin'in Eski Uygur Hukuk Belgeleri tezi çerçevesinde var olan ikilemelere değindiği ve öncesinde de ayrıntılı açıklamalara yer verdiğini söylememiz mümkündür (2021).

Bu çalışmada, Budist Uygur nesri içerisinde yer alan önemli çevirilerden biri olan ve Sanskritçesi *Saddharmapuṇḍarika-sūtra*, Çincesi *guanshiyin pusa* olan *Kuanşi im Pusar* olarak bilinen eserdeki ikilemeler, Türkiye Türkçesi karşılıkları ve Çince denklikleri tespit edilip ayrıntılı bir açıklama ile verilecektir. Söz konusu eseri yakından tanımak için 2020 yılında Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanmış olan şahsıma ait çalışmaya bakmamız yeterli bilgiyi bizlere verecektir. Bu makale ile Eski Uygurca sözlük çalışmalarına katkı sağlanması amaçlanmaktadır. İkilemeler alfabe sırasına dizilirken Çince denkliklerinin verilmesi ile Eski Uygurca metinde kullanılmış olan sözcükleri daha açık ve anlaşılır bir hale getirmek buna ek olarak Çince denkliklere bakılmasının metin okumada önemini bir kez daha göstermek amaçlanmaktadır. Makalede izlenecek yöntem, her maddebaşında önce ikilememizin kendisine, anlamına ve parantez içerisinde geçtiği satır numaralarına değinilecek ardından eşittir işareti ile "=" Çince denkliği, Çince okunuşları ve Giles numaraları verilecektir.

Metinde Geçen İkilemeler ve Çince Denklikleri

ada tuda "tehlike" (186)

186. satırda "tehlike" anlamında geçen ikilemenin tam bir Çince denkliği bulunmazken onun yerine tehlikeyi tanımlamak için Çince denklikte 被困厄 無量苦逼身 *bei kun e wu liang ku bi shen* (G 8769, 6542, 8470, 12753, 7015, 6258, 89188, 9813) *yegräk adasınta tudasınta ara kirür* "tehlikeden₂ daha iyi (korur) girer" şeklinde verilmektedir. Clauson ve DTS "tehlike" anlamı ile *ada tuda* ikilemesine yer vermektedir (EDPT, 1972, s. 40a; DTS, 1969, s. 7b-8a). Röhrborn, "zarar, sıkıntı, güçlük, zor durum; engel, zorluk" anlamlarını vermektedir (UW, 1977, s. 43b-44a; UW, 2015, s. 13-16). Erdal, *tıdıg* maddebaşı için *ada* ile ikileme içine girdiğini göstermektedir (OTWF I, s. 208). Wilkens, *ada* maddebaşında "zarar, sıkıntı, güçlük, tehlike, zor durum, üzüntü, engel, zorluk, terslik, aksilik, ters bir şey" anlamlarını vermekte ve *ada tuda* ikilemesine değinerek "tehlike₂, zarar₂" anlamlarını gösterdiğine işaret etmektedir (2021, s. 6a). Ayrıca bk. ("tehlike, felaket" Can ve Ölmez 2020, s. 214); ("tehlike, felaket" Ölmez, 2017, s. 248). ("tehlike₂" Tokyürek, 2022, s. 158).

adrok adrok "çeşit çeşit" (150) = 種種 *zhong zhong* (G 2886/12013)

Eski Uygurca metnimizde *adrok adrok ütöz körgitip* satırlarında "çeşitli kılıklara girip" anlamında geçmekte, Çince denklikte iki kere üst üste, birebir çevirisi ile 種種 *zhong zhong* şeklinde

yer almaktadır. *Adrok* kelimesi Clauson'da "ayrılmış, bölünmüş" anlamları ile geçmektedir (EDPT, 1972, s. 65a-b). DTS'de Clauson'da verilen anlamları ile verilmekle birlikte ikileme hali ile yer alan örneklere değinilmektedir (1969, s. 13a). Röhrborn *adır-* fiil köküne indirirken **adır-ok* etimolojisini de göndermekte ve "fark; farklı, ayrı, çeşitli, çok sayıda" anlamlarını vermektedir (UW, 2015, s. 49-51). Erdal, *adr-ok* "farklı, çeşitli" ve *adru-k* "daha mükemmel, daha iyi" arasındaki farka değinerek, Brāhmī ve Tibet metinleri göz önüne alınarak incelendiğinde ikisi arasında anlam farklılığının olduğuna ve doğru yazılış biçiminin *adrok* olduğunu işaret etmektedir (OTWF I, s. 226). Wilkens, "farklı, ayrı, hususi; mükemmel, olağanüstü; şans müjdeleyen; daha mükemmel, daha iyi; bazı, çok; fark; mükemmellik, üstünlük; en iyi kişi, en iyisi" anlamlarını sıralamakta ve *adrok adrok* ikilemesi için "farklı, başka, ayrı" anlamlarını vermektedir (2021, s. 15a-b). Ayrıca bk. ("ayrı ayrı, başka, bambaşka" Ölmez, 2017, s. 249).

al çäviş "çare"(098, 99-100, 169, 187) = 方便 *fang bian* (G 3435, 9187/9227), 云何 *yan he* (G 13805, 3941)

Eski Uygurca metnimizde *al çäviş* ikilememiz 098-100. satırlarda *bo kuanşi im <pusar> nāçükin nā al[ın] çävişin bo çambud(i)vip yer suoda yorıyur tınl(ı)glarka asıg tuso kılur mom nomlayur alı {ı} çävişi nātäg ärki* "bu Kuanşi im Pusar nasıl ve ne gibi çarelerle₂ bu Jambudvīpa (denilen) dünyada yaşayan canlı varlıklara fayda₂ sağlar, (onlara) dini öğretir, (başvurduğu) çareleri₂ nelerdir acaba?" 世尊。觀世音菩薩。云何遊此娑婆世界。云何而爲衆生說法。方便之力。其事云何。 *shi zun guanshiyin pusa yan he you ci suo po shi jie yan he er wei zhong sheng shuo fa fang bian zhi li qi shi yan he* (G 9969, 11945, 6363, 9969, 13209, 9511, 9530, 13805, 3941, 13423, 12387, 10195, 9412, 9969, 1522, 13805, 3941, 3345, 12521, 2900, 9865, 9598/10164, 3366, 3435, 9187/9227, 1787, 6980, 1026, 9990, 13805, 3941); 169. satırda *kuanşi im pusar antag uz al çävişin temin bo yertinçüdü asıg tuso kılı yorıyur* şeklinde "Kuanşi im Pusar bu gibi bir çareye₂ başvurdu, O bu yeryüzünde (bunun gibi) faydalar₂ sağlayarak dolaşır" 觀世音菩薩。有如是自在神力。遊於娑婆世界。 *guanshiyin pusa you ru shi zi zai shen li you yu suo po shi jie* (G 6363, 9969, 13209, 9511, 9530, 13376, 5668, 9940, 12365, 11481, 9819, 6980, 13423, 13515, 10195, 9412, 9969, 1522); 187. satırda *al çäviş bilgä bilig kazganç ärtiñü üküş kazganmış* şeklinde "(canlı varlıkları kurtarmak için) çareleri₂, bilgelikleri₂ pek fazla olduğundan dolayı" 觀音妙智力 能救世間苦 *guan yin miao zhi li neng jiu shi jian ku* (G 6363, 13209, 7857, 1784, 6980, 8184, 2281, 9969, 1601, 6258) anlamları ve Çince denklikleri ile karşımıza çıkmaktadır.

Clauson ikilemeyi oluşturan sözcüklerden *al* kelimesinin "alet, bir şeyleri yapmak için kullanılan yöntem" anlamında olduğunu belirtip, kelimenin *al çäviş* ve *al altag* ile beraber ikileme görevinde kullanıldığından bahseder (1972, s. 120b); *çäviş* kelimesi için *al* maddebaşındaki ile aynı anlamlar verilmektedir (1972, s. 399b). DTS'de anlamları verildikten sonra *al altag*, *al altaglıg*, *al çäviş* gibi ikileme örneklerine değinilmektedir (1969, s. 31b).

Soothill, "yararlı olan amaca göre alet veya hile de dâhil olmak üzere uygun herhangi bir yöntemle öğretme" anlamını vermektedir (51b, s. 154a). Müller Çince satır altı karşılıklarını verdiği U II'de 098-099. satırlarında geçen *al çäviş* için 云何 *yan he* (G 13805, 3941) Çince denkliklerini uygun görmüştür. Tanım olarak ise "why is it" yani benzeri sebepleri, yöntemleri göstermek için

kullanılmasını tercih etmektedir (1911, s. 16). Müller'in açıklaması göz önüne alındığında ve Sanskritçesine bakıldığında her ikisinin de Taishō metninde sıra ile geldiğini görmekteyiz.

Kuanşi im Pular metninde dört kez geçen *al çäviş* ikilemesi için 169. ve 187. satırların Çince metinle denkleşmediği görülmektedir. Çince denklik için ise 98, 99-100. satırlarda ikilememizin ilk geçtiği yerde 云何 *yan he* (G 13805, 3941), cümle sonuna doğru ise 方便 *fang bian* (G 3435, 9187/9227) şekli ile verilmektedir. Röhrborn "araç, alet, yöntem, hüner, hile; hilekâr" anlamlarını vermektedir. Ancak UW'de dikkat çeken, Kuanşi im Pular metni ile uyumlanan ikinci anlamıdır. Röhrborn "bir Bodhisattva'nın canlıları kurtarmak için kullandığı araç (Skr. *upāya*)" anlamını vermekte ve örnek olarak Kuanşi im Pular metnini işaret etmektedir (UW, 2015, s. 84-85). Wilkens ise "araç, alet, yöntem, becerikli araç (Skt. *upāya*), hüner; hilekâr; aldatma, kandırma, hile; harp araç ve gereçleri" anlamlarını vermektedir (2021, s. 26b-27a). Burada dikkati çeken husus ise, Wilkens'in *al* maddebaşını sıralarken verdiği örnekler arasında yer alan, *al çäviş bilig* örneğini tanımlarken "harp araç ve gereçleri bilimiz, hilez" anlamlarını kullanmakta ve Kuanşi im Pular metninde 187. satırda *al çäviş bilgä bilig* şekli ile geçen kısmı "hilez" ile tanımlama kısmı bizim için soru işareti oluşturmaktadır. Bütün çalışmaları göz önüne aldığımızda Müller'in başka bir Çince denklik tercih etmesi ve farklı bir anlam yüklemesi mümkün olmakla beraber; Röhrborn ve Wilkens çalışmalarına dikkat edersek Sanskritçe anlamının verilmesi ve Çince denkliğinin bizim uygun gördüğümüz karşılığa denk geldiğini söylememiz yanlış olmayacaktır. Ayrıca bk. ("usûl, çare (aldatma?)" Ölmez, 2017, s. 250s).

alp ärdäm "güc" (149)

"Güc" anlamındaki ikilemenin Çince denkliği yoktur; *bo kuanşi im pular munçulayu tañ adınçig alp ärdämin k(a)mağ tnl(ı)glarka asıg tuso kulu kutgarur* "bu Kuanşi im Pular hayret verici gücüz ile bütün canlı varlıklara fayda sağlar, (onları) kurtarır" şeklinde 149. satırda geçmektedir. Clauson'da *alp* "zorlu, üstesinden gelmesi zorlu; (kişi için) cesur"; *ärdäm* "cesaret; bilgi, bilim" anlamlarına gelmektedir (1972, s. *alp* 127b-128a, *ärdäm* s. 206b-207a). DTS'de *alp är*, *alp yüräk* gibi benzer kullanımlara değinilmektedir (1969, s. 36a-37a). Röhrborn *alp* için "savaşçı, kahraman, serdar; savaşta yetenekli olan, cesur; cesaret; güçlük; güç, zor, tehlikeli; kahraman, yiğit; kahramanca, yiğitçe (Buda vb. Tantrizm'deki tanrılar [Skr. *vīra*] ile ilgili); özel isimlerde ya da unvanlarda" anlamlarını vermekte; *ärdäm* için "yetenek, kabiliyet, marifet, sanat, bilim (akli yetenekle ilgili soyut isimlerin yapımında ekimsi olarak da); ... sanatı, ... bilimi (ananevi bilim alanlarının isimleri için ekimsi olarak); (önceki hayatlardaki iyiliklerden dolayı) faziletli davranış, erdem, fazilet, (dinî) yararlılık, sevap; (iyi) tesir, (ortaya çıkan) sonuç; fonksiyon, özellik (Skr. *guṇa*); galip gelme yeteneği, cesaret, yiğitlik; erkek adlarında" anlamlarına yer vermektedir (UW, 2015, *alp* s. 107-110; *ärdäm* s. 224-232). Erdal, *är+däm* ile *alp ärdäm* örneğine yer verirken (OTWF I, s. 68); Wilkens *alp* için "güc, zor; cesur, yiğitçe, kahramanca; tehlikeli; çok; savaşçı, kahraman, serdar, yiğit; dev; cesaret, yüreklilik, sarsılmazlık; güçlük, karmaşıklık, zahmet, sıkıntı"; *ärdäm* için "erdem, fazilet, sevap, erdem; yetenek, kabiliyet, beceriklilik, marifet, ... gücü, büyü gücü; tesir; bilim (Skr. *kalā*), ... bilimi, sanat; fonksiyon, özellik (Skt. *guṇa*; Vaişēşika öğretisine göre); cesaret, yiğitlik; merhamet hediyesi" anlamlarını vermektedir (2021, *alp* s. 33b-35a; *ärdäm* s. 111a-112a). Wilkens, *alp ärdäm* ikilemesine örneklerine

olarak “cesaret” anlamını işaret etmektedir (2021, s. 35a). Ayrıca bk. (“kahramanlık, yiğitlik” Aydın ve Karaman, 2019, s. 270); (“cesaret, kahramanlık” Ölmez, 2022, s. 44).

arığ süzök “temiz, duru” (051)

Çince denkliğine Kuanşi im Pusar metninde rastlamadığımız bu ikileme, diğer Eski Uyğurca metinlerde sıklıkla yer almakta ve bizim metnimizde *arığ süzök* ikilemesi 051. satırda bir kez *arığ süzök kertgünç köñülin kuanşi im pusar [at]ın atanlar “temiz duru imanlı gönül ile Kuanşi im Pusar adını anınız”* şeklinde geçmektedir.

Clauson, *arı-* “temiz olmak, temizlenmek” fiil kökünden geldiğini belirttikten sonra örneklerle yer vermekte, *arığ süzök* ikilemesinin sıklıkla kullanıldığını belirtmektedir; *süzök* kelimesini *süz-* fiilinden getirmektedir (1972, *arığ* s. 213b; *süzük* s. 862a); (DTS, 1969, *arığ* s. 51b-52a; *süzök* s. 519b). Röhrborn, *arığ* için “temiz, arı, kirsiz; temiz, arı, duru, açık, berrak; temizlik, berraklık, açıklık; temiz, kusursuz, eksiksiz, mükemmel, titiz, tam, tamamen; pırıl pırıl, aydınlık, parlak (?), ışıklı (?); temiz, kutsal, karizmatik; temizlik, sarsılmazlık, sebat; temiz, sarsılmaz, bozulmamış, tutarlı, içten; temiz, engelsiz, rahatsız edilmemiş; temizlik, engelsizlik, rahatsız edilmeme; temiz, doğru, kurtarıcı, kurtuluşa yönlendiren; (dinî adetler bakımından) temiz, namuslu (çoğunlukla şikşâpada emirleri ile ilgili) namuslu, dinî emirlere uyan, günahsız, temizlik, namusluluk; arı, mutlak, özelliksiz (Kleśa veya Āsrava ile) kirlenmemiş, lekesiz; mutlaklık, lekesizlik; temiz, (ikiliği ayırt etmeden) muaf, ayırt etmeyen; (Manihaizm ve Hristiyan metinlerinde) temiz, ışık, temizlik, ışık ilkesi; erkek ya da kadın adlarında” anlamlarını vermektedir (UW 2015, s. 232-242). Erdal, *turug süzök* ikilemesini örnek göstererek, *arığ süzök* ikilemesinin de benzer olduğunu işaret etmektedir (OTWF I, s. 210). Wilkens sözlüğünde *arığ* ve *süzök* maddebaşlarına yer verirken, metnimizde geçen ikilemeye de değinmektedir. *Arığ* kelimesi için “temiz (Skr. *śuci*’nin de eş değeri), arı, duru, berrak, ışıltılı; kusursuz; kutsal; temizlik; iffet; temiz kadın (Skr. *kalyāṇī*’nin de eş değeri), temiz kişi, temiz insan”; *süzök* kelimesi için “temiz, net, duru, berrak; tam güven, çok güvenilir; saydam, şeffaf; temizlik; inanç” anlamlarını vermektedir (2021, *arığ* s. 59b-61a; *süzök* s. 639b-640a). Bozok, *arığ süzök* ikilemesi için “temiz, saf, masum” anlamlarını verirken asıl vurguladığı şey genellikle soyut sözcükleri nitelediği ve manevi bir temizlik anlamını kazandırdığıdır (2018, s. 45). Ayrıca bk. (“saf, temiz, şeffaf, berrak” Ölmez, 2017, s. 252); (“saf, temiz, lekesiz” Ölmez, Aris, 2019, s. 43); (“saf, temiz, şeffaf, berrak” Ölmez, Can, 2020, s. 215).

arığ turug “temiz, berrak” (193, 197) = 清淨 *qing jing* (G 2188, 2176/2177)

193. satırda *arığ turug kolulamak tetir* “temiz berrak₂ bir ant içmedir” 清淨觀 *qing jing guan* (G 2188, 2176/2177, 6363) ve 197. satırda ise *arığ turug y(a)rlıkançuçı y(a)rukunuz küñ t(ä)ñri täg bilgä biliglig y(a)rukunuz* “temiz berrak₂ merhametli, parlak güneş gibi bilgelik ile (beni) aydınlatsın” 無垢清淨光 *wu gou qing jing guang* (G 12753, 6163, 2188, 2176/2177, 6389) şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Arığ kelimesi için bir önceki örnekte ayrıntılı açıklamalar yapılmıştır, *arığ süzök* örneğinde yer verdiğimiz için tekrar açıklamayacağız. Clauson, *turug* kelimesinin anlamlarına *turuk* maddebaşı altında yer vermekte ve “temiz, saf, kirden arınmış” şeklinde açıklamaktadır (1972, *turuk* s. 538b-538a) ve DTS ise *turug* kelimesini *turuq* maddebaşı altında göstermektedir (1969, s. 589a-b). Erdal, *turug* kelimesinin yapısına dikkat çekerken, *tur-ug* anlam olarak birden fazla şeklinin olduğunu değinmektedir. Şöyle ki *turug* yapısı “ayağa kalkmak, ayakta olmak” anlamlarına gelirken, bizim

ikilememizde geçen anlamını veren tanıma da değinmektedir. Bu açıklama için *arış turug, turug yarok, turug süzök* ikilemelerini vermektedir (OTWF I, s. 210). Wilkens sözlüğünde “temiz, arı, duru; sakin, berraklaşmış” anlamlarını vermekte ve *turug süzök* “temiz kişiz (bir Bodhissatva’nın adı) (aslında = Skr. Varuṇadatta)” ikilemesini örnek göstermesi dikkat çekmektedir (2021, s. 760b). Ayrıca bk. (Bozok, 2018).

asıg tuso “fayda, faydalı” (003, 096, 099, 150, 151, 161, 165 ve 170) = 利 li (G 6885)

Bu Çince denkliğe metnimizde geçen her örnekte rastlamamaktayız. İlk olarak *asıg tuso* ikilememize 003. satırda <*kuanşi i*>*m pular alkudın sıñar ätöz körkin [körgiti]p tnl(i)glarka asıg tuso kılmakı* cümlesi ile rastlamaktayız. Çince denkliğine rastlamadığımız bu satırı “Kuanşi im Pular’ın her yerde görünüp, vücut bulup ortaya çıkması ve canı varlıklara fayda sağlaması” şeklinde aktarmaktayız. Çince metin ilk olarak bu satırların hemen ardından gelen *beş otuzunç* “yirmi beş” ile yani Kuanşi im Pular’ın adı, Lotus Sūtra ve Lotus Sūtra’da kaçınıcı bölüme denk geldiği ile başlamaktadır. Metnimizde *asıg tuso* ikilememiz, ikinci olarak 096. satırda karşımıza çıkmaktadır: *kuanşi im pular atın atamış ugrinta ädgü kılınçl(i)g asıg tusosı antag tetir* cümlesinin Çince denkliği şu şekildedir: (T 57a19- 57a20) 觀世音菩薩名號。得如是無量無邊福德之利 *guan shi yin pusa ming hao de ru shi wu liang wu bian fu de zhi li* (G 6363, 9969, 13209, 9511, 9530, 7940, 3884, 10842, 5668, 9940, 12753, 7015, 12753, 9192, 3707, 10845, 1787, 6885) “Kuanşi im Pular adını andığı sıradaki sevabı, faydasız işte böyledir.” Bu cümle yapısı içerisinde bize *asıg tuso* ikilememizin Çince denkliği veren 利 li (G 6885)’dir. 099. satırda geçen *bo çambud(i)vip yer suvda yorıyur tnl(i)glarka asıg tuso kılur* “Bu Jambudvīpa (denilen) dünyada yaşayan canlı varlıklara fayda sağlar.” cümlesinin Çince denkliği olmakla beraber *asıg tuso* ikilememiz için kullanılan bir Çince denklik söz konusu değildir. 150. satırda geçen *k(a)mag tınlıglarka asıg tuso kılur kutgarur* “bütün canlı varlıklara fayda sağlar, (onları) kurtarır.” cümlesinin Çince denkliği yer almamaktadır. 151. satırda geçen *asıg tuso kılur* “(onlara) fayda sağlar.” cümlesine baktığımızda ise sadece bu cümlelerin Çince denklik verilmeden atlanıldığını söylememiz mümkündür, zira bu cümlelerin verilmesinin sebebi Eski Uygurca metinde anlam bütünlüğünü sağlamak olmalıdır! 161. satırda geçen *bo buşım(i)zını alıp asıg tuso kılın tep ötünti* “bu sadakamızı alıp faydalı kılın’ diye söyledi” ve 165. satırda geçen *bo buşısın alın asıg tuso kılur berin tep y(a)rlıkasar* “bu sadakayı alın, faydalı kılın’ diye buyurunca” cümlesinin Çince denkliği yer almamaktadır. 170. satırda geçen *bo yertinçüdü asıg tuso kılur yorıyur* “o bu yeryüzünde (bunun gibi) faydalar sağlayarak dolaşır.” cümlesinin Çince denkliği olmakla beraber *asıg tuso* ikilememiz için kullanılan bir Çince denklik söz konusu değildir.

Clauson ve DTS’de “fayda, yarar” anlamları ile *asıg tuso* ikilemesine yer vermektedir (EDPT, 1972, *asıg* s. 244b-245a, *tusu* s. 554b-555a; DTS, 1969, *asıg* s. 60a-b, *tusu* s. 589b). Can ve Ölmez ikileme için “fayda, yarar” anlamını göstermekte ve bizim metnimizde geçen Çince denklikle vermektedir (2020, s. 215). Röhrborn, “(maddi) kazanç, yarar, fayda; faiz getiri; kurtuluş, (Budizm’de kurtuluş yolu için) kazanç, fayda; (Manihaizm’de) hayır, (manevi) fayda” anlamlarını vermektedir (UW, 2015, s. 294-299). Erdal, *asıg* kelimesini *as-ıg* fiilinden getirmekte ve *tuso* kelimesi için ayrıntılı açıklamayı *tusul-* maddebaşı ile yapmaktadır (OTWF I, *asıg* s. 179, 181; OTWF II, *tusul-* s. 680). Wilkens, *asıg* için “istifade; fayda; faiz, getiri; kurtuluş”; *-tuso* kelimesi ise *tusu* şeklinde yer almakta- “fayda, yarar, kâr, kazanç” anlamlarına gelmektedir (2021, *asıg* s. 72a-b; *tusu* s. 761b).

Metnimizde *asıg tuso* okuma biçimini uygun gördüğümüz ikileme yapısı üzerine yazılmış bir makalede, Eski Uygurca Maitrisimit'te geçen ikilemenin yapısına, semantik analizine değinilmiştir. *Asıg tuso* ikilemesinin yapısı ve geçtiği diğer eserlerin ele alındığı Sümbül Begüm Yıldız'ın makalesine ayrıca bakılmalıdır (Yıldız, 2018, s. 282).

aş içgü “yiyecek içecek” (086) = 飲食 *yin shi* (G 13269; 9971/ 10294)

İkilememiz için kullanılan Çince denkliğe baktığımızda 飲 *yin* “içmek” anlamını, 食 *shi* “yemek; içmek; (yiyecek, içecek için) tüketmek” anlamlarını karşılamaktadır. Metnimizde *aşın içgü<si>n tonın tonangusun* “yiyeyeğine içeyeğine₂, giyimine kuşamına₂ ...” gibi bir sıralama ile birden çok ikilemenin anlamı pekiştirmek için sıralandığı, verildiği görülmektedir.

Clauson ve DTS'de “yiyecek” ve “içecek” anlamları ile *aş içgü* ikilemesine yer vermektedir (EDPT, 1972, *aş* s. 253b, *içgü* s. 24b; DTS, 1969, *aş* s. 61b-62a, *içgü* s. 201b→ *içkü* 202a). Can ve Ölmez “yiyecek içecek” anlamı ile verdiği bu ikileme için, aynı Çince denkliği vermektedir (2020, s. 215). Röhrborn, *aş* kelimesi için “aş, yiyecek, gıda maddesi, azık; yemek (hazırlanmış) yemek, (pişmiş) pirinç; yemek, ziyafet yemeği, ikram; devlet görevlilerine ikram edilen yemek için alınan bir vergi ya da harcın adı (?); (hayvanlar için) yem, yiyecek; (öğretinin [Skr. *dharma*] / bilginin [Skr. *prajñā*] / sevabın [Skr. *punya*] yiyeyeği, erzağı” anlamlarını vermektedir (UW, 2017, s. 1-6). Erdal, *yem içim* ikilemesinin anlamını açıklarken örnek olarak *aş içgü* ikilemesine yer vermektedir (OTWF I, s. 295). Wilkens, *aş* maddebaşı için “aş [Skr. *anna*, *bhojana*'nın da eş değeri], yiyecek, gıda, yemek; sadaka yemeği; çorba; öğün, rahip öğünü, ikram; (hayvanlar için) yem; azık; aş ... yiyecek ...”; *içgü* maddebaşı için “içki, içecek [Skr. *ambhas*'ın da eş değeri]” anlamlarına yer vermektedir (2021, *aş* s. 75a-b; *içgü* s. 293b).

aya- ağırla- “saygı göstermek” (072, 152)

Çince denkliğine Kuanşi im Pusar metninde rastlamadığımız 072. ve 152. satırlarda geçen bu ikileme “saygı göstermek” anlamındadır. 072. satırda *kamağ yalñuklar ayayu ağırlayu tutmuş k(ä)rgäk* “bütün insanlar ona saygı duyar₂ inanır (böyle olmuş olması) gerek”; 152. satırda *anın k(a)mag tınl(ı)glar ayayu ağırlayu tapınu udunu atayu tutmuş k(ä)rgäk* “bütün canlı varlıkların sürekli (ona) saygı göstermeleriz₂, (ona) tapınmaları, (adını) anmaları₂ gerek” şeklinde geçmektedir.

Clauson'da, *aya-* “saygı göstermek, onur duymak, bir şeyden korumak” (1972, s. 267b-268a); *ağırla-* “saygı göstermek, onur duymak, hürmet göstermek” anlamları verilmektedir ve *ağırla-* maddebaşında *aya-* *ağırla-* ikilemesine değinilmektedir (1972, s. 94a). DTS'de “saygı göstermek, hürmet göstermek” anlamları verilmekte ve *aya-* maddebaşı içerisinde *aya-* *ağırla-* ikilemesi üzerinde durulmaktadır (1969, *aya-* s. 25b-26a; *ağırla-* s. 19b-20a). Röhrborn, *aya-* için “saygılarını sunmak, saygı göstermek, hürmet etmek”, *ağırla-* için “saymak, saygı göstermek” anlamlarını vermektedir (UW 2010, *ağırla-* s. 22-23; *aya-* s. 110-113). Erdal, *ağırla-* maddebaşı altında *aya-* *ağırla-* ikilemesine değinerek, “saygı göstermek, onur duymak” anlamlarını vermektedir (OTWF II, *ağırla-* s. 430). Wilkens, *ağırla-* kelimesi için “hürmetlerini sunmak, saymak, saygı göstermek”; *aya-* kelimesi için “hürmetlerini sunmak, saygılarını sunmak, saygı göstermek, hürmet etmek, onurlandırmak, takdir etmek” anlamlarına değinmekte ve *aya-* maddebaşı altında metnimizde geçen ikilemeyi örnek olarak göstererek *aya ağırla-* “saygı göstermek” anlamını vermektedir (2021, *ağırla-* s. 19a, *aya-* s. 85b). Yıldız, *aya-* fiili ile kullanılan *ağırla-* fiilinin “hürmet etmek” anlamını kattığını, *tapın-* *udun-* fiillerinin

aya- fiiliyle oluşturduğu ikilemelere ise “hizmet etmek” anlamını kattığını belirtmektedir (2012, s. 142). Ayrıca bk. (“saygı göstermek, hürmet etmek” Ölmez, 2017, s. 254); (“saygı göstermek” Şen, 2002, s. 44).

bag bukagu “bağ köstek” (038, 040) = 繫 xi (G 870/4104)

Metnimizde 038. ve 040. satırlarda “bağ köstek” anlamında karşımıza çıkan ikileme için; 038. satırda *bagda bukaguda yatıp ämg(ä)k ämg(ä)nsär* “bağ ve kösteğe₂ vurulup ızdırıp çekse” ve 040. satırda *bag[da] bukaguda [y]mä tnl(1)g boşunur kutrulur* “o canlı varlık bağ ve köstekten₂ de kurtulur₂” 皆悉斷壞即得解脫。 *jie xi duan huai ji de jie tuo* (G 1437, 4138, 12149, 5031/ 6331, 878, 10842, 1515/ 4419, 11375) şeklinde geçmektedir. 038. satırda 繫 xi (G 870/4104) ve 040. satırda tam anlamı ile değilse bile *bag bukagu* yapısını ifade eden 斷壞 *duan huai* (G 12149, 5031/ 6331) bir Çince denklik kullanılmaktadır.

Clauson, *bag* kelimesi için *ba-* fiilinden geldiğine değinmekte ve “bağ, zincir, kelepçe” anlamlarını vermektedir. *Bukagu* kelimesi “ayağa zincir vurma, kelepçe takma” anlamlarındadır. **buka-* fiilinden geldiği tahmin edilmektedir (EDPT, 1972, *bag* s. 310b-311a; *bukagu* s. 314a); (DTS, 1969, *bag* s. 77a-b; *bukagu* s. 125a→ *bokagu* s. 112b). Erdal, *bag* kelimesinin hem somut hem de mecazî anlamda bir şeyleri birbirine bağlama anlamı içerdiğine değinmektedir. Şöyle ki, “bağ, bağlantı” veya maddesel olarak bağlanan şeyler “demet, balya, bağ” anlamlarını işaret etmektedir (OTWF I, s. 173). *Bag* kelimesinin *ba-* “bağlamak, tutturmak” fiil kökünden *bag* “bağ” ya da bir şeyleri birbirine bağlamak “bağ, bağlantı” ya da mecazî olarak “konfederasyon veya organizasyon; klan, kabile” anlamlarına geldiğine değinmektedir (OTWF I, s. 182). Erdal, *bukagu* kelimesi için köken bilgisi vermemektedir ancak *bukagu* kelimesinin türemiş versiyonlarına *bukaguçı*, *bukagula-*, *bukaguluk* ve *bukagulukçı* değinmektedir (OTWF I, *bukaguçı* s. 112, *bukaguluk* s. 114, *bukagulukçı* s. 130, II *bukagula-* s. 433). Ölmez, 械 *xie* ile denkliliğini verdiği *bukagu* kelimesi için bizim çalışmamıza gönderme yapmaktadır (2020, s. 46). Ayrıca bk. (Ölmez, 2017, s. 255; “bağ, engel” Karaman, 2022, s. 446).

BT XXV’te *bukagu* bir kez *ämgäki üküš kišän bukagu čiu töñörkä ätözintä arıtı* örneğinde geçmekte ve Wilkens “zincir”; *bukaguluk* maddebaşında “zindan” anlamını vermektedir (2007, s. 355b). Wilkens, Eski Uygurca Sözlüğünde *bag* kelimesi için “bağ, zincir, bağlantı, demet, deste, balya, kat; bağlama, ruhsal bağlama; bölüm; soy, aile, akrabalık, sülale, cins; soyadı; bağlantı elemanı, sonuç”; *bukagu* kelimesi için “hapishane, zincir” anlamlarını vermektedir (2021, *bag* s. 136a-b; *bukagu* s. 196b). Ayrıca bk. (“hapishane, cezaevi” Kara, 2021, s. 52).

biçäk kağıl “bıçak kırbaç” (028) = 刀杖 *dao zhang* (G 10783, 426)

028. satırda <kılıç> *biçäki kağılı tsun tsun sınar uşanur* “kılıç, bıçak (ve) kırbaçları parça parça olur, ufalanır” 彼所執刀杖。尋段段壞。 *bi suo zhi dao zhang xun duan duan huai* (G 8768/ 8966, 10211, 1795, 10783, 426, 4581/ 4885, 12140, 5031/ 6331) şeklinde karşımıza çıkmaktadır. *Biçäk* kelimesini karşılayan “bıçak” anlamıyla 刀 *dao* (G 10783), *kağıl* kelimesini karşılayan “sopa; suçluların dövüldüğü ağır bambu” anlamıyla 杖 *zhang* (G 426) olmalıdır. Metnimizde karşımıza çıkan *biçäk kağıl* ikilemesi için bir başka nüsha ile <kılıcı> *biçäki kağılı* şeklinde tamamlama yapılabilen,

böylelikle anlam olarak pekiştirme sağlanmaktadır. Ancak tamamlama ile ikileme olarak değil, üçlü olarak dile getirebilmemiz mümkündür.

Clauson, *biçäk* kelimesi için *bıçak* maddebaşına göndermekte ve *bıç-* fiilinden geldiğine değinmekte “*bıçak*” anlamını vermektedir (1972, *biçäk* s. 295a → *bıçak* s. 293b-294a); *kagıl* kelimesi için farazi **kag-* fiilinden geldiğini ve “*kamış*” anlamını vermekte, açıklamalar kısmında ise söz konusu Kuanşi im Puzar metnini örnek göstermektedir (1972, s. 610b); (DTS, 1969, *biçäk* s. 98a; *kagıl* s. 405b). Erdal, *biçäk* kelimesinin *bi* isim kökünden +*çAk*, +(I)*çAk* ya da +(X)*ç+Ak* ekleri ile türetilbileceğini düşünmektedir ve *bıç-* fiilinden gelmeyeceğine, türetilmeyeceğine değinmektedir (OTWF I, s. 47). Wilkens, *biçäk* “*bıçak*”; *kagıl* “*kamçı, kırbaç*” anlamlarını vermektedir (2021, *biçäk* s. 169b; *kagıl* s. 319a).

bil- uk- “bilmek, anlamak” (059, 148)

“Bilmek, anlamak” anlamlarında karşımıza çıkan 059. ve 148. satırlarda geçen ikileme için Çince denklik söz konusu değildir. 059. satırda *alkınçsız köküzlüg bodis(a)v(a)t inçä bilin* <ukur> “tükenmez gönüllü Bodhisattva (bunu) işte böyle bilin anlayınız” ve 148. satırda *alkınçs(ı)z köküzlüg bodis(a)v(a)t siz inçä bilin* <ukur> “tükenmez gönüllü Bodhisattva siz (bunu) böyle bilin anlayınız” şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Clauson’da *bil-* “bilmek” anlamına gelmektedir (1972, s. 330b-331a). *Uk-* maddebaşına baktığımızda *bil- uk-* ikilemesinin sıklıkla kullanıldığına değinilmektedir (1972, s. 77b-78a). DTS’de *uk-* maddebaşı altında *uk- bil-* ikilemesine değinilmektedir (1969, *bil-* s. 98b; *uk-* s. 613a). Erdal, *uk-* kelimesi için “anlamak” anlamını vermektedir (OTWF I, s. 373). Wilkens, *bil-* maddebaşı için “bilmek, anlamak (Skr. *prajña-* ve *pratiñña-*’nın da eş değeri), kavramak, iyi bilmek; kabul etmek; öğrenmek, anlamak, farkına varmak, tecrübe etmek; vâkıf olmak, hâkim olmak; (minnettarlığı) göstermek; (bir şeyin örneğinin sorumluluk) almak, (vergi ve borç için) sorumlu olmak; (bir şeyle) ilgilenmek”; *uk-* maddebaşı için “anlamak, idrak etmek, kavramak, bilmek; duymak; hükmetmek, hâkim olmak; (bir şeyi) tasavvur etmek” anlamlarına yer vermektedir (2021, *bil-* s. 170a-b; *uk-* s. 788a-b); *bil- uk-* ikilemesine örnekler içerisinde yer vererek “kavramak₂, anlamak₂, bilmek₂” (2021, s. 170a); *uk- bil-* “tanımak₂, anlamak₂, hükmetmek₂” anlamlarını işaret etmektedir (2021, s. 788b).

bilgä bilig “bilgelik” (187, 194, 198) = 智力 *zhi li* (G 1784, 6980), 智慧 *zhi hui* (G 1784, 5193), 慧 *hui* (G 5193)

187. satırda *al çäviş bilgä bilig kazganç ärtinü üküş kazganmış üçün bügülüg ärdämkä tudıgs(ı)z ärür* “(Canlı varlıkları kurtarmak için) çareleri₂ bilgelikleri₂ pek fazla olduğundan dolayı tabiatüstü gücünün sınırı yoktur” karşımıza çıkan *bilgä bilig* ikilemesinin Çince denkliği 智力 *zhi li* (G 1784, 6980) “intelligence, cognitive power” yani “bilişsel güç” anlamı ile kullanılmaktadır.

194. satırda *keñ bilgä bilig kolulamak tetir* “büyük bilgelik₂ (dolu) bir ant içmedir” 廣大智慧觀 *guang da zhi hui guan* (G 6397, 2688/ 10470/ 10546, 1784, 5193, 6363) karşımıza çıkan *bilgä bilig* ikilemesinin Çince denkliği şu şekildedir: 智慧 *zhi hui* (G 1784, 5193). 智 *zhi* (G 1784) “wisdom, knowledge”, 慧 *hui* (G 5193) “intelligent” yani “bilgelik, bilgi” ve “zeki” anlamlarına gelmektedir.

198. satırda *arıg turug y(a)rlıkançuçı y(a)rukunuz kün t(ä)ñri täg bilgä biliglig y(a)rukunuz* “temiz, berrak, merhametli, parlak güneş gibi bilgelik₂ ile (beni) aydınlatsın” 無垢清淨光 慧日破諸闇 *wu*

gou qing jing guang hu iri po zhu an (G 12753, 6163, 2176/ 2177, 6389, 5193, 5595/ 5642/ 9998, 9410, 2571, 60) karşımıza çıkan ikilememizin Çince denkleğinde 慧 hui (G 5193) “intelligent” yani “zeki” anlamı kullanılmaktadır.

Clauson ve DTS’de *bilgä bilig* ikilemesi “bilgelik” anlamları ile geçmektedir (EDPT, 1972, *bilig* s. 339a-b, *bilgä* s. 340a-b); (DTS, 1969, *bilgä* s. 99a-b, *bilig* s. 99b-100a). Can ve Ölmez “bilgelik, bilgi, bilge” anlamlarını verdiği bu ikileme için aynı Çince denklikleri vermektedir (2020, s. 217). Erdal, -*gA* ekini açıklarken *bilgä*, *kısga* ve *tamga* kelimelerini örnek göstermekte; *bilgä* kelimesi için ise *bilgä bilig* “bilgelik” ikilemesini vermektedir (OTWF I, s. 376). Wilkens, *bilgä* maddebaşında “âlim, bilge (Skr. *vidvas*; Skr. *sumedhas*); bilgili kişi (Skr. *vidvas*’ın da eş değeri; Skr. *sumedhas*); danışman; bakan (Skr. *prajñā*); bilgelik, hikmet (Skr. *prajñā*) anlamlarını vermektedir. *Bilgä bilig* ikilememizin de yer aldığı Wilkens’in sözlüğünde “bilgelik, bilgi (Skr. *prajñā*; bir Pāramitā’nın adı olarak da kullanılır; Skr. *jñāna*), manevi yetenek, bilim” anlamları Sanskritçe karşılıkları ile verilmiştir (2021: 170b-173a). Ferruh Ağca, aynı fiil kökünden farklı eklerle iki ismin bir araya gelmesiyle oluşmuş bir iştikaklı ikileme olduğuna dikkat çekmektedir (2015, s. 20). Tokyürek, *bilgä bilig* ikilemesi için “bilge2, her şeyi bilme” anlamlarını vermekte ve 智 zhi, 智智 zhizhi Çince denklikleri ile karşılandığını belirtmektedir (2022, s. 168). Ayrıca bk. (“bilgelik, bilgi, bilge” Ölmez 2017, s. 257; “hikmet, bilgelik” Ölmez, Aris 2019, s. 45).

boşun- kutral- “kurtulmak” (040) = 得解脱 *de jie tuo* (G 10842, 1515/4419, 11375)

boşun- kutral- ikilemesi [*bag*]da *bukaguda* [*y*]mä tınl(ı)g *boşunur kutralur* “bağ ve köstekten2 de kurtulur2” anlamına geldiğini gördüğümüz 040. satırlarda, 皆悉斷壞即得解脱。 *jie xi duan huai ji de jie tuo* (G 1437, 4138, 12149, 5031/ 6331, 878, 10842, 1515/4419, 11375) Çince denkleği ile karşımıza çıkmaktadır. İkilememizin bu satırlar içerisindeki Çince denkleği ise şu şekildedir: 得解脱 *de jie tuo* (G 10842, 1515/4419, 11375).

Clauson, *boşun-* kelimesinin *boşu-* fiilinden geldiğine değinmekte, “özgür bırakılmak, serbest bırakılmak” anlamlarını vermektedir. *Kutral-* maddebaşı için *kurtul-* maddebaşına gönderilmekte, “kurtulmak” anlamındadır (1972, *boşun-* s. 383a-b; *kutral-* s. 605b→ *kurtul-* s. 650a). DTS’de *boşun-* maddebaşı altında *boşun- kurtul-* ikilemesine değinilmektedir. DTS’de *kurtul-* maddebaşı altında *boşun- kurtul-*, *oz- kurtul-* ikilemelerine; *kutral-* maddebaşında *oz- kutral-* ikilemesine de işaret edilmektedir (1969, *boşun-* s. 115a; *kurtul-* s. 469a-b, *kutral-* s. 473b). Erdal, *ku-trul-* maddebaşı altında incelemektedir. “Kurtulmak, kurtuluşa ermek” anlamlarını vermekte, “haddini aşmak, aşırı olmak; çılgına çevirmek” anlamlarını verdiği *kutul-* fiilinden geldiğine değinmektedir. Kutadgu Bilig’de *kutul-*, DLT’de *kutul-* ve *kurtul-* şeklinde görüldüğüne, Uygurca metinlerde sıklıkla kullanılan varyantın *kutral-* olduğuna dikkat çekmektedir (OTWF II, s. 667). Wilkens, *boşun-* maddebaşı için “kurtulmak, affedilmek, kurtarılmak, başışlanmak”, *boşun- kurtul-* ikilemesine de değinerek “kurtulmak2, affedilmek2, kurtarılmak2, başışlanmak2” anlamlarını vermektedir. Wilkens’in sözlüğünde *kurtul-* maddebaşı yer almamaktadır; *kutral-* maddebaşında “kurtulmak, kendini kurtarmak” anlamlarına değinmektedir (2021, *boşun-* s. 190b; *kutral-* s. 432a).

Kuanşi im Pular metnimizde geçen *boşun- kutrul-* ikilemesi için sylenemiz gereken ufak bir yapısal hatırlatmamız söz konusudur. Bu kelime Radloff metninde *kutrul-*, Mainz 0733'de *kurtul-* şeklinde geçmektedir.

ın kertü “gerçek” (193) = 眞觀 *zhen guan* (G 589, 6363)

Metnimizde bir kez 193. satırda “gerçek” anlamında geçen *ın kertü* ikilememiz, *ın kertü kolulamak tetir “gerek₂ bir ant içmedir”* şeklinde karşıımıza çıkmaktadır. Buradaki satırlar içerisinde *ın kertü* ikilememizi karşılayan Çince denklik Şu Şekildedir: 眞觀 *zhen guan* (G 589, 6363).

Clauson, *ın* “doğru, gerçek, eŐsiz” anlamlarını verirken, *ın kertü* ikilemesine de değinmekte; *kertü* “gerçek, doğru” anlamlarında kullanılmakta, genellikle *ın kertü* ikilemesinin varlığına işaret etmektedir (1972, *ın* s. 424a-b; *kertü* s. 738b-739a). DTS'de *ın* maddebaşında *ın baŐ bitig*, *ın kertü*, *ın kertü kni*, *ın kni* gibi ikilemelere, *kertü* maddebaşında *kertü tüz*, *ın kertü*, *kni kertü ın* gibi ikilemelere de değinilmektedir (1969: *ın* s. 148b-149a; *kertü* s. 302a). Erdal, *ın* kelimesinin farklılıklar içermekle beraber Çince'den dünleme olabileceğini; ancak *kertü* ve *yarp* gibi Türkçe sıfatlarla beraber kullanıldığına değinmektedir (OTWF I, s. 134). Wilkens, *ın* kelimesi için “gerçek, doğru; (mücevher, belge vb.) gerçek, zgn, sahih; Őüphesiz, kesin; haklı; gerçekten, sahidan; kesin; ciddi; hakiki kişi; gerçek Şey (Skr. *dravya*); madde (Skr. *dravta*; VaiŐeŐika öğretisine göre); pekiştirme olarak: Őüphesiz, gerçekten” anlamlarını vermektedir. *ın kertü* ~ *ınkertü* ikilemesi için “gerek₂, doėru₂; zgn₂ (Skr. *tathatā*); gerçek hakikat, doğru gerçeklik (Skr. *tathatā*); gerek₂, hakikat₂, doėruluk₂ (Skr. *Sāra* = bir Buda'nın adı); hakiki₂ (Skr. *Sāra* = bir Buda'nın adı); madde₂ (Skr. *dravya*; VaiŐeŐika öğretisine göre)” anlamları verilmektedir (2021, s. 228a-229a). Wilkens sözlüğünde, *kertü* maddebaşında “gerçek, hakikat, doğru, candan, samimi (Skr. *tattva*); gerçeklik, hakikat, doğruluk, mevcudiyet faktörü (Skr. *tattva*; Sāmkhya öğretisine göre); madde (Skr. *dravya*; VaiŐeŐika öğretisine göre)” anlamlarını vermekte; *kertü ant*, *kertü knjl*, *kertü ksŐ*, *kertü nom*, *kertü sakın*, *kertü sav*, *kertü tz*, *kertü yol* gibi ikilemeleri örnek olarak vermektedir (2021, s. 366b- 367b).

āmgāk tlk “ızdırap” (080)

080. satırda “ızdırap” anlamında karşıımıza çıkan ikileme için Çince denklik söz konusu değildir. *āmgāki tlki* şeklinde geçen ikileme için *tlki* kısmı Müller'in tamamlaması ile metine dāhil edilmiştir. *Ol āmgāki <tlki> yoksuz bolmaz “bu sıkıntısı ızdırabı boŐa gitmez”* şeklinde metnimizde geçmektedir.

Clauson, *āmgāk* “acı, ızdırap, ağrının eŐlik ettiği acı vb.” anlamlarını verirken; *tlk* için “Őiddet ile gelen” anlamını belirttikten sonra belirsiz etimoloji ibaresi ile yer vermektedir (1972, *āmgāk* s. 159a-b; *tlk* s. 498b). DTS'de ikileme olarak varlığına rastlamamakla beraber, *emgāk* ve *tlk* maddebaŐlarını görmekteyiz (1969, *emgāk* s. 172a-b; *tlk* s.579b-580a). Röhrborn, *āmgāk* “acı, ağrı, ıŐırap, sancı; korku, dehŐet, endişe, kayėı; zahmet, sıkıntı, güçlük” anlamlarını verirken bir yeni maddebaşı ile de “(varlıkların var olmasından kaynaklanan) ıŐırap (Budizm'in ana öğretisi olarak, Skr. *duŐkha*); ıŐıraplık (Skr. *duŐkhatā*)” anlamlarına değinmektedir (UW 2017, s. 184-191). “ıŐırap” (dört gerçeğin [*trt kertü nom*] sıralamasında “ıŐırap (birinci gerçekle bağlantılı olarak, Skr. *duŐkha-satya*); ıŐırap (ikinci gerçekle bağlantılı olarak: toplanma, yani ıŐırapın sebebi, Skr. *samudaya-satya*); ıŐırap (nc gerçekle bağlantılı olarak: ıŐırapın snmesi, Skr. *nirodha-satya*); ıŐırap (dördüncü gerçekle bağlantılı olarak: ıŐırapın snmesi için Sekiz Yol, Skr. *mārga-satya*); ıŐırap (ıŐırapın sekiz

türü ile bağlantılı olarak, Çin. *bak u* [G 8504, 6258]); ıstırap (ıstırapın üç çeşidi ile bağlantılı olarak, Çin. *san ku* [G 9552, 6268]); ıstırap (başka bağlamlarda)" anlamlarını vermekte, örneklerle desteklemektedir (UW 2017, s. 191-194). Erdal, *ämğä-* fiil kökünden geldiğini belirtmektedir (OTWF II, s. 232). Wilkens, *ämğäk tölük* ikilemesinde *ämğäk* maddebaşına yer verirken, *tölük* maddebaşının olmaması dikkat çekmektedir. Wilkens, *ämğäk* için "acı (Skr. *duḥkha*; Skr. *parikleśa*'nın da eş değeri), ağrımak, ağrı, ızdırıp, sancı; zahmet, sıkıntı, güçlük; dünyadan el çekme, münzevilik; tehlike; korku, endişe (Skr. *duḥkhasatya*); dört asil gerçeğin birincisinin adı (Skr. *duḥkhasatya*)" anlamlarını vermektedir (2021, s. 104a-105a).

ärd(i)ni monçuk "mücevher" (018) = 琉璃 *liu li* (G 7244, 6899)

Metnimizde *altun kümüş ärd(i)ni monçuk* "altın gümüş mücevher2" satırlarında geçen ikilememiz için 琉璃 *liu li* (G 7244, 6899) Çince denklik söz konusudur. Sanskritçe biçimi *vaidūrya* olan bu kelimenin anlamı "dayanıklı yeşil mücevher, değerli taş" olarak verilmektedir. *Vārāṇasī* dağı yakınlarında bulunmaktadır (Soothill, 1937, s. 425b); "mücevher, değerli taş" anlamları verilmektedir (Soothill, 1937, s. 472b). Bunun yanı sıra başka anlamlara geldiğini de söylememiz mümkündür; bunların ilki *dharma*, ikincisi her biri kendinden renkli olan değerli taşlar veya yedi değerli maddedir. Bu yedi farklı değerli taş şunlardır: *muktāmaṇi*, *vaidūrya*, *śaṅkhaśilā*, *pravāla*, *sphaṭikā*, *musāragalva* ve *lohitikā*'dır. Üçüncüsü, *cakravartin*'in yedi mücevheri demektir. Dördüncü ve son anlamı ise bir çeşit Buddha'dır (Edgerton, 1953, s. 450b); ayrıca krş. (Ayazlı, 2012, s. 307a).

Clauson ve DTS'de "mücevher" anlamı ile *ärd(i)ni monçuk* ikilemesine yer vermektedir (EDPT, 1972, *ertini* s. 212a-b, *monçuk* s. 767b→ *boncuk* s. 349a-b; DTS, 1969, *erdini* s. 176b, *monçuk* s. 346b). Röhrborn, *ärdini* maddebaşı altında Skr. *ratna* karşılığını ve "ziynet eşyası, takı, mücevher, değerli taş; mücevher, değerli taş (mec. soyut kavramlar, öğreti metinleri ve canlı varlıklar için); kadın adlarında" anlamlarını vermektedir (2017, s. 236-247). Wilkens, "mücevher, değerli taş, değerli şey" anlamlarını vermekte ve *ärdini monçuk* ikilemesine "mücevher ve inci" anlamını vererek değinmektedir (2021, s. 112b-113a). *Monçuk* "boncuk, inci, mücevher; çelenk, inci gerdanlık; yedi mücevherden de biri (Skr. *saptaratna*)" anlamları ile geçmekte ve *monçuk ärdini* şeklinde geçen bir başka ikilemeye değinerek "boncuk mücevheri, inci mücevheri (Skr. *maṇiratna*)" anlamını vermektedir (2021, s. 478a). Ayrıca bk. ("mücevher, mücevher ve inci" Ölmez, 2017, s. 262).

ärgü otrug "oturulacak yer" (021) = 國 *guo* (G 6609)

Metnimizde öncesindeki kelimeyi tamamlayarak bir kalıp halinde kullanıldığını söylememiz mümkündür. 羅刹鬼國 *luocha gui guo* (G 7291, 213, 6430, 6609) biçimi ile geçen ifade *yakşa*'ların bulunduğu yeri tasvir etmek için kullanılmaktadır. Şöyle ki metnimizde *yäklär ärgüsü otruglarında* "(onları insan yiyen) devlerin (Skr. *yakşa*) bulunduğu yere2" şeklinde geçmektedir.

國 *guo* ifadesinin Hint Okyanusu'nda bir ada olduğu, ve bu yerin Ceylon olduğu tahmin edilmektedir (*rākṣasa* Soothill, 1937, s. 471b-472a); Edgerton'da ise *rākṣasi-dvīpa* Ceylon olarak tanımlanmaktadır (Edgerton, 1953, s. 454a), ayrıntılı bilgi için bk. (Özcan, 2020; s. 91). Clauson *ärgü* ve *otrug* kelimeleri için Kuansı im Pusar'da geçen *ärgü otrug* ikilemesine yer vermektedir (EDPT, 1972, *ärgü* s. 223a-b; *otrug* s. 65b); (DTS, 1969, *ärgü* s. 177a; *otrug* s. 374a). Wilkens, *ärgü* kelimesi için "ikamet yeri, ev, konut, oturma yeri, ikametgâh, mesken"; *otrug* kelimesi için "ada" anlamını

vermektedir (2021, *ürgü* s. 114b; *otrug* s. 518a). Ayrıca bk. (“oturulacak yer, makam, mesken” Ölmez, 2017, s. 262).

k(a)lp üd “zaman, dönem” (178) = 歷 li (G 6924)

K(a)lp üd ikilemesine metnimizde bir kez 178. satırda *k(a)lp üdün kolulasar bilgülik ärmüz* “bütün dönemleri2 saysalar bilemezler” şeklinde rastlamaktayız. Çince denklik 歷劫不思議 *li jie bu si yi* (G 6924, 1504, 9456, 10271, 5460) içerisinde 歷 li (G 6924) bizim *k(a)lp üd* ikilememiz için denklik olarak alabiliriz, hatta 歷劫 *li jie* (G 6924, 1504) Çince denklik ikilememiz için pekiştirme görevi üstlenmekte ve ikilememizi işaret etmektedir.

Clauson “zaman; zamanda belirli bir süre; astronomik terminolojide ‘bir saat’” anlamlarını vermektedir (1972, *öd* s. 35a-b). Wilkens *k(a)lp* kelimesi için “dönem, devir, çağ”; *üd* kelimesi için “zaman, vakit (Skr. *velā*’nın da eş değeri), fırsat, an, mevsim, saat; süre; bulunma, mevcudiyet; yön” anlamlarını vermektedir (2021, *k(a)lp* s. 324a; *üd* s. 819a). *K(a)lp üd* ikilemesine *k(a)lp* maddebaşı altında örnek olarak “çağ zamanı, çağ süresi” anlamları ile yer vermektedir (2021, s. 324a).

kor yas “zarar, zarar ziyan” (035)

035. satırda “zarar” anlamında karşımıza çıkan ikilemenin Çince denkliği söz konusu değildir, *adın adın kor yas kılı usar* “(ona) türlü zararlar2 verebilsin” şeklinde metnimizde geçmektedir.

Clauson, *kor* ve *yas* için “zarar, kayıp, hasar” anlamları ile beraber metnimizde geçen örneğe yer verilmektedir (1972: *kor* s. 641b-642a; *yas* s. 973b); DTS’de de aynı anlamlar ile yer almaktadır (1969, *kor* s. 457b-458a; *yas* s. 244b). Wilkens, *kor* kelimesi için “zarar (Skr. *anartha*’nın da eş değeri), ziyan, bozulma, masraf; vergi; yenilgi, bozgun”; *yas* kelimesi için “zarar, hasar” anlamlarını vermekte ve *kor yas* ikilemesine *kor* maddebaşı altında “zarar2” anlamı ile değinmektedir (2021, *kor* s. 393a-b; *yas* s. 873b).

luu yäk “ejderha, şeytan” (142) = 龍 long (G 7479)

Lotus sūtra’daki sekiz tabiatüstü sınıf şunlardır: 天 deva, 龍 nāga, 夜叉 yakṣa, 乾闥婆 gandharva, 阿修羅 asur(e), 迦樓羅 garuḍa, 緊那羅 kiṃnara, 摩睺羅伽 mahoraga (Soothill, 1937, s. 41a; Nakamura, 1975, s. 985c; *hachibu-shu* JEBD, 1979, s. 95a). Metnimizde *t(ä)ñri yäklär luular gantar g(i)nt(i)rolar asur(e)lar talım k(a)ra kuşlar kinarä maharoklar kişili k(i)şi ärmäzlilär körkin [körü] kurtulgu tınl(ı)glar ärsär <kuanşi im pular> ol tınl(ı)glarka alkuka yaraşı ätöz körkin körgitü nomlayu kutgarur* satırlarının Çince karşılığı şu şekildedir: (T 57b16- 57b17) 以天龍夜叉乾闥婆阿修羅迦樓羅緊那羅摩睺羅伽人非人等身得度者。即皆現之而爲說法。應 *yi tian long ye cha gan ta po a xiu luo jia lou luo jin na luo mo hou luo qie ren fei ren deng shen de du zhe ji jie xian zi er wei shuo fa ying* (G 5462, 11208, 7479, 12970, 186, 1742/ 5809, 10535, 9412, 3319/ 8440/ 12684, 4661, 7291, 1153, 7343, 7291, 2067, 8090/ 8112/ 8178/ 8360, 7291, 7969, 4013, 7291, 1558, 5624, 3459, 5624, 10877, 9813, 10842, 11305/ 12089, 543, 878, 1437, 4539/ 4825, 1787, 3345, 12521, 9598/ 10164, 366, 13294) “Eğer tanrıların (Skr. *deva*), cinlerin (Skr. *yakṣa*), ejderlerin (Skr. *nāga*), yılan hükümdarlarının (Skr. *gandharā*), gökyüzü müzisyenlerinin (Skr. *gandharva*), güçlü devlerin (Skr. *asura*), altın kanatlı efsanevi kuşların ya da kuşa benzeyen canlıların (Skr. *garuḍa*), yarı hayvan yarı insan olan canlıların (Skr. *kiṃnara*), boğa yılanı görünümlü şeytanların (Skr. *mahoraga*) ve hem insan hem de insan olmayanların (Skr. *manuṣyamanuṣya*) yüzünü

görerek kurtulabilecek canlı varlık iseler, Kuanşi im Pular o canlı varlıkların her birine uygun (olacak), yakışacak kılığa girerek görünür, (onlara dini) öğretir, (onları) kurtarır.” Bu satırlar içerisinde geçen *luu yäk* “ejderha, şeytan” ikilememiz için kullanılan Çince denklik 龍 *long* (G 7479) şeklindedir.

Şinasi Tekin bu ikilemenin Çince denkliği olarak Skr. *yakṣa* “cin” kelimesini uygun görmektedir. Fakat bilinen sekiz tabiatüstü sınıf içerisindeki karşılığı *nāga*’dır. Skr. *nāga* “ejderha” anlamına gelmektedir. Denizde veya nehirde yaşayan büyük yılanların türünden olan tanrıdır (Nakamura, 1975, s. 1422a); Budizm’i koruyan, yağmurları ve bulutları getiren yılan şeklindeki yarı tanrıdır. *Hachibushu*’nun sınıflarından biridir (Japoncası *ryū* JEBD, 1979, s. 244b); “ejderha, ejderha gibi, yılan ama iri yılan, iri yılan gibi, fil ya da fil gibi iri ve hantal” anlamlarına gelmektedir (Soothill, 1937, s. 454b). *Nāga*, “yılan, ejderha, fil” anlamlarına geldiği değinilmekle beraber ejderha olarak, pullarla kaplı sürüngenlerin başı olduğu belirtilmektedir. Bahar mevsiminde gökyüzünde otururken kış mevsimine geldiğimizde ise yeryüzüne iner. Yağmurları getiren, gökyüzü cennetini koruyan, nehirleri denizleri kontrol altına alan ve derinlerde uzun uykulara yatan bu ejderhaların pek çok çeşidi vardır (Soothill, 1937, s. 247a). Clauson, *lu* için “ejderha” *yäk* için “şeytan” anlamını vermekte ve örnek olarak *lu* maddebaşı altında Kuanşi im Pular metninden yer vermektedir (EDPT 1972, *lu* s. 763a; *yäk* s. 910a-b); (DTS, 1969, *lū* s. 334a; *yek* s. 253b). Wilkens *luu* kelimesi için “ejderha, yılan (Skr. *nāga*); dönemsel bir yıl adı; dönemsel bir günün adı”; *yäk* kelimesi için “şeytan, Yakşa; şeytan, cin” anlamlarını vermektedir (2021, *luu* s. 457a-b; *yäk* s. 881b-882a).

nomçı töröçi “âlim, din hocası” (127, 128) = 居士 *ju shi* (G 2987, 9992)

Nomçı töröçi ikilememiz metnimizde *birök egil nomçı töröçi körkin körü kurtulgu tml(ı)glar ärsär <kuanşi im pular> ol tml(ı)glarka egil nomçı töröçi körkin körgitü nomlayur kutgarur* satırlarının Çince denkliği şu şekildedir: (T 57b08) *yi ju shi shen de du zhe ji xian ju shi shen er wei shuo fa ying* (G 5462, 2987, 9992, 9813, 10842, 11305/ 12089, 542, 878, 4539/ 4825, 2987, 9992, 9813, 3345, 12521, 9598/ 10164, 366, 13294) şeklinde şu anlam içerisinde geçmektedir: “Eğer âlimlerin₂ (Skr. *gr̥hapati*) yüzünü görerek kurtulabilecek canlı varlık iseler, Kuanşi im Pular o canlı varlıklara âlimlerin₂ (Skr. *gr̥hapati*) kılığına girerek görünür, (onlara dini) öğretir, (onları) kurtarır.” Bu satırlar içerisinde geçen *nomçı töröçi* “âlim, din hocası” ikilememiz için kullanılan Çince denklik 居士 *ju shi* (G 2987, 9992) şeklindedir.

Metnimizde tam şekli aslında *egil nomçı töröçi*’dir, bu hâli ile almamız mümkündür. Şinasi Tekin *igil nomçı töröçi*, Müller ise *igil bilgä töröçi* şeklinde okumuşlardır (Müller, 1911, s. 19). Sanskritçe kökeni *gr̥ha-pati*, *gaha-pati* anlamı ise “evin sahibi, evde olan erkek çocuğu, mülk sahibi” dir. Hindistan’da ticaret ve zanaat işleriyle uğraşan zenginleri anlatmak için kullanılır; bu kişiler eskiden bir sınıfı oluşturmaktadırlar. Bu kişiler Brahmanizm’deki dört kast sistemine göre üçüncü sınıf olan *vaiṣaya*’ya denk gelmekte ve Budizm’de ise daha yüksek bir konumda olduğuna inanılmaktadır. Bunun yanı sıra “Budizm’e inananlar, erkek Budistler” anlamını da içermektedir. Çin’de “eğitilmiş olup memur olmayan kişi” anlamındadır (Nakamura, 1975, s. 346c); ticaretin yanı sıra tarım işlerinde de görev alan ve Çin’de iyi okumuş ama devlete hizmet etmeyen kişiler için kullanılmaktadır. Aynı zamanda Buddha yolunda olan, Budist olanlara verilen addır (Japoncası *koji*, Skr. *gr̥ha-pati*, *gaha-pati* JEBD, 1979, s. 176b); “ailenin reisi, toprak sahibi” anlamlarını içermekte ve ev sahibi olan ancak rahip olma amacı olmadan evde Budist öğretiyeye bağlı olarak çalışan kişi

demektir (Soothill, 1937, s. 257a); (Edgerton, 1953, s. 214a). Clauson, *nomç*i kelimesi için “vaiz”, *törüç*i kelimesi için “kuralları yazan kimse” anlamlarını vermektedir (EDPT, 1972, *törüç*i s. 534a; *nomç*i s. 778a); (DTS, 1969, *nomç*i s. 360b-361a; *törüç*i s. 582a). Erdal, *nomç*i *törüç*i ikilemesi için Kuanşi im Pular metnimizde geçen örneği işaret etmektedir (OTWF I, s. 113). Wilkens, *nomç*i maddebaşı altında “vaiz, dinî uzman, öğretmen” anlamını vermekte, *nomç*i *törüç*i “dinî uzman” örneği ile desteklemektedir; *törüç*i maddebaşı altında ise “dinî uzman, danışman” anlamlarını işaret etmektedir (2021, *nomç*i s. 497b; *törüç*i s. 739b). Ayrıca bk. (“dharma ustası, dharmayı öğretene, din hocası, öğretici” Ölmez, 2017, s. 278).

ot äm “ilaç” (087) = 醫藥 *yi yao* (G 5380, 12958/13352/13796)

Metnimizde *aşın içgü<si>n tonun tonangusun ... [tö]ltin töşäkin otı<a> ämiñä* “yiyeyeğine içeyeğine, giyimine kuşamınaz, yatağına döşeğine, ilacına kadar” gibi bir sıralama ile birden çok ikilemenin anlamı pekiştirmek için verildiğini gördüğümüz bu ikilemeler içerisinde *ot äm* ikilememiz için kullanılan Çince denklik 醫藥 *yi yao* (G 5380, 12958/13352/13796) şeklindedir.

Clauson, *ot* “ot, çimen, bitki örtüsü” anlamlarını verirken, *ot äm* ikilemesi için “şifalı bitkiler” anlamına işaret etmektedir ve kullanım alanın yaygınlığına değinmektedir; *äm* kelimesi için “çare” anlamını vermekte ancak “bitkisel çare, deva” açıklamaları ile kelime kökeninin anlamsal olarak karşılayacağı değeri ifade etmektedir (1972, *ot* s. 34b-35a; *äm* s. 155a). DTS’de *ot* kelimesi üçüncü *ot* maddebaşı altında doğrudan *ot äm* ikilemesi belirtilerek verilmekte, anlam değeri karşılanmaktadır. *Äm* maddebaşı için *em yürüntäk, em su yürüntäk, ot em* örnekleri ile desteklenmektedir (1969, *em* s. 171b-172a; *ot* s. 373a). Röhrborn, *äm* kelimesi için “ilaç, em, deva; reçete, ilaç tarifesi; çare, deva, çözüm” anlamlarını vermektedir (UWN II, s. 181-183). Wilkens, *äm* kelimesi için “ilaç, em, deva, panzehir, destek, çare, yardımcı alet” anlamlarını vermekte, *äm ot* ikilemesi için “ilaç” anlamı ile örneklemektedir; *ot* kelimesi için “ot (Skr. *ausadha*’nın eş değeri), şifalı bitki, bitki, çimen, kuru ot, ilaç, deva, zararlı ot, yabani ot; tıp, hekimlik”, *ot äm* ikilemesi için “ilaç, deva (Skr. *bhaişajya* ve *cikitsā*’nın eş değeri)” anlamlarını vermektedir (2021, *äm* s. 103b-104a; *ot* s. 516b-517a). Tietze, *em* kelimesi için “ilâç, merhem”; *ot* kelimesi için ilk anlamda “hayvanların yediği küçük bitki, çayır, çimen; kokulu baharat” anlamını verirken, ikinci anlamında “ilaç” demektir (*em* I, s. 713b; *ot* VI, s. 171).

oz- kutral- “kurtulmak” (023, 057) = 得解脱 *de jie tuo* (G 10842, 1515/4419, 11375)

023. satırda *yäklärdä ozar kutralur* “(insan yiyen) dişi devlerden kurtulur” 得解脱羅刹 *de jie tuo luocha* (G 10842, 1515/4419, 11375, 7291, 213) ve 057. satırda *yağı yavlamakta ozar kutralurlar* “yol kesicilerden kurtulurlar” 故即得解脱。 *gu ji de jie tuo* (G 6190, 878, 10842, 1515/4419, 11375) şekilleri ile metnimizde her iki satırda da Çince denklikleriyle geçmektedir.

Clauson, *oz-* fiili için “geçmek, bir şeyden kaçmak, birinden kaçmak, kurtulmak” anlamlarını ve *kutral-* fiili için “kurtarılmak” anlamını vermektedir (EDPT, 1972, *oz-* s. 279b; *kutral-* s. 605b → *kurtul-* s. 650a); (DTS, 1969, *oz-* s. 374b-375a; *kurtul-* s. 469a → *kutral-* s. 473b). Can ve Ölmez “(dünyevi arzulardan) kurtulmak; özgürleşmek” anlamlarını verirken Çince denklik için sadece 解脱 *jie tuo* vermektedir (2020, s. 225). Erdal, *kutral-* fiili için *kutr-ul-* biçiminde olması gerektiğini ifade ettikten sonra “kurtulmak, kurtuluşa ermek” anlamlarını vermektedir. “Sınırları aşmak; çılğın”

anlamlarına gelen *kutur-* fiilinden geldiğini belirtmektedir. *Kutgar-* fiilinin karşılığıdır. *Boşun- kurtul-*, *oz- kurtul-* (*ku-trul-*), *kurtul-*, *kurtulmak* gibi kelime karşılıkları verilmektedir. Kutadgu Bilig’de *kutul-*, DLT’de *kurtul-* ancak Eski Uygurca’da en sık kullanımının *ku-trul-* olduğuna değinilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. (OTWF II, s. 667). Wilkens, *kurtul-* kelimesi için “ku-trulmak, kendini kurtarmak” ve *oz-* kelimesi için “serbest bırakılmak, kaçıp kurtulmak, kurtulmak; kaçmak; (hamile) doğum yapmak” anlamlarını vermektedir. *oz- kurtul-* → *oz- ku-trul-* “serbest bırakılmak, kurtulmak” biçimi tercih edilmektedir (2021, *ku-trul-* s. 432a; *oz-* s. 520a). Tietze, *kurtul-* “tehlikeli bir durumu atlatmak, kurtarılmak” anlamlarını işaret etmektedir (IV, s. 446).

ög kaŋ “anne baba” (186)

186. satırda “anne baba” anlamında karşımıza çıkan ikilemenin Çince denkliği söz konusu değildir. Clauson, *ög* ve *kaŋ* kelimeleri için bu anlamda en eski Türkçe kelimelerden biri olabileceğini ve *ög kaŋ* ikilemesinin yaygın kullanıldığını belirtmektedir. *Kaŋ* kelimesinin yerini Uygurca’da yavaş yavaş *ata* kelimesinin aldığına değinmektedir (EDPT, 1972, *ög* s. 99a; *kaŋ* s. 630b); (DTS, 1969, *ög* s. 378b-379a; *kaŋ* s. 419b). Erdal, *kaŋ* kelimesinin “baba” anlamına geldiğini ve muhtemelen *kadaş* kelimesi ile binomial olduğunu belirtmektedir (OTWF I, *kaŋ* s. 161). Wilkens, *kaŋ* maddebaşı için “baba; ilahi baba; bir (Tantrist) tanrının erkek görünüşü” anlamlarını; *ög* maddebaşı için “anne; Ana Tanrıça; temel, esas” anlamlarını vermektedir. *Ög kaŋ* ikilemesinin “anne baba; Tantrizm’de tanrı olarak anne ve baba” anlamına geldiğini örneklemiştir (2021, *kaŋ* s. 330b; *ög* s. 523b-524a). Aydın, öğrencisi Ahmet Karaman ile beraber yazdığı, *ög kaŋ* ikilemesine değinilmekte olduğu makalesinde bu tür ikilemelerin birbirine yakın anlamlı veya birbirini anlam olarak tamamlayan sözcüklerden oluştuğu belirtilmektedir (Aydın ve Karaman, 2019, s. 274).

sansız tümän “sayısız, çok” (009, 042) = 無量 *wu liang* (G 12753, 7015)

009. satırda *sansız tümän* “sayısız” 無量百千萬億 *wu liang bai qian wan yi* (G 12753, 7015, 8560, 1725, 12486, 5368/ 13184) şeklinde verilirken 042. satır için Çince denklik bulunmamaktadır. Tokyürek, *sansız sakışsız* ikilemesi için Eski Uygurca ifadenin Çince paralelinde +sIz için 無 *wu* ve *san* ile *sakış* kelimesi için ise 量 *liang* “ölçmek, hesaplamak” anlamında kullanıldığını belirtmekte; Çin. 無量 *wu liang* “ölçülemez, hesaplanamaz, akıl almaz” anlamına geldiğini değinmektedir (2022, s. 186). Benzeri bir yapı bizim ikilememizde de geçerlidir, 無量 *wu liang* kalıbını Kuanşi im Pusar metninde de görmekteyiz.

Clauson, *sansız* için *san* kelimesinden türetildiğine ve “sayısız” anlamına geldiğine; *tümän* için aslında kelimenin tam anlamıyla “on bin” ancak sıklıkla “sayılamaz derecede çok” anlamına geldiğine değinmektedir (EDPT, 1972, *sansız* s. 842a; *tümän* s. 507b-508a); (DTS, 1969, *sansız* s. 485a; *tümän* s. 596b-597a). Erdal, *sansız* kelimesinin *sansız sakışsız* ikilemesi ile birlikte aynı anlama geldiğine değinmekte, *sakış* ile beraber geçmekte olan *san* kelimesi için “sayısız” anlamını işaret etmekte ve *sakışsız* kelimesinin *sansız* ile binomial olduğunu belirtmektedir (OTWF I, s. 273). Wilkens, *sansız* kelimesi için “sayısız, hesapsız; değersiz, önemsiz” anlamlarını; *tümän* kelimesi için “on bin, tümen, sayısız, sayılamaz” anlamlarını ve *sansız tümän* ikilemesi için “sayısız on bin” anlamını vermektedir (2021, *sansız* s. 582b; *tümän* s. 771b). Tietze, “on bin; pek çok” anlamını verdiği *tümen* kelimesi için Clauson’a gönderme yapmaktadır (VIII, s. 294).

sartbav satıgçı “kervanbaşı, tüccar” (045, 048) = 商主 shang zhu (G 9738, 2526)

045. satırda [ulu]g är sartbav satıgçı<lar> uluğı <är> ol kalın satıgçılarığ “bir kervanbaşı₁₂ (Skr. s *sārthavāha*), (yani) satıcıların büyüğü, bu birçok satıcıyı” 有一商主將諸商人。 you yi shang zhu jiang zhu shang ren (G 13376, 5342, 9738, 2526, 1212/ 5905, 2571, 9738, 5624); 048. satırda birök ol sartbav satıgçılar uluğı är ol kalın satıgçılarka inçä tep tesär sizlär kamağ korkmanlar “bir kervanbaşı₁₂ (yani) satıcıların büyüğü bu çok olan satıcılara şöyle dese: ‘Sizler! Hiçbiriniz korkmayın.’” 其中一人作是唱言。諸善男子勿得恐怖。汝等。 qi zhong yi ren zuo shi chang yan zhu shan nan jie wu de kong bu ru deng (G 1026, 2875/ 2906, 5342, 5624, 11741, 9940, 429, 13025/ 13761, 2571, 9710, 8139, 1505, 12774, 10842, 2369/ 6603/ 6604, 9481, 5666) şeklinde geçmektedir. Ancak *sartbav satıgçı* ikilememizin Çince denkliğine sadece 045. satırda 商主 shang zhu (G 9738, 2526) şeklinde rastlamaktayız, 048. satırda cümlemiz için bir Çince denklik olmasına rağmen ikilememizi işaret eden bir Çince denklik bulunmamaktadır.

Sartbav satıgçı ikilmesinin Sanskritçe karşılığı Skr. *sārthavāha*’dır. *Satıgçı* kelimesinin Sanskritçe karşılığı *sārtha*’dır ve “ticaretle uğraşan, tüccar, bezirgân” anlamına gelmektedir (Soothill, 1937, s. 344a). Skr. *sārtha* olan bu kelime “kervan; tüccar” anlamındadır (Nakamura, 1975, s. 717c). *Sartbav* kelimesi Çin. 商主 shang zhu (G 9738, 2526), Skr. *sārthavāha*. “Kervan başı, başkanı” anlamındadır (Nakamura, 1975, s. 717c); “*Māra*’nın oğlunun ismi, Bodhisattva’nın ismi, yakşanın ismi” şeklinde de tanımlanmaktadır (Edgerton, 1953, s. 593b). Burada dikkat çeken nokta bizce, *sartbav* kelimesinin içindeki *satıgçı* kelimesinin varlığıdır. Metin içerisinde de *uluđ är sarbav satıgçı* biçimi ile geçmekte, “kervan başı, başkanı” anlamını güçlendirmekte ve nitelendirmektedir. Clauson, *satıgçı* kelimesi için “tüccar, satıcı” anlamlarını vermektedir (EDPT, 1972, s. 801a); (DTS, 1969, s. 491a). Clauson ve DTS’de *sartbav* kelimesi için yer verilen *sart* isim köküdür (EDPT, 1972, *sart* s. 846a; DTS, 1969, *sart* s. 490a). Erdal, “tüccar” anlamını verdiği *satıgçı* kelimesi için *satıgçı yuluğçı* kelimesinin binomial olduğunu belirtmektedir. Ayrıca dikkat çektiği bir diğer önemli husus ise, *satıgçı* ve *satıguçı* arasındaki farktır. *Satıgçı* tüccarların sosyal sınıfını ifade ederken, *satıguçı* “satıcı” anlamındadır (OTWF I, s. 372). Wilkens, *sartbav* kelimesi için “kervancı” anlamını vermekte, *sartbav satıgçılar uluğı* örneği ile maddebaşını desteklemektedir. Burada dikkat çeken, *sartbav satıgçı uluğı* yapısının Skr. *Sārthavāha* kelimesini karşıladığıdır. “*Sārthavāha*, (yani) tüccarların başkanı” anlamını vermektedir. Bizim metnimizde de *uluđ är sartbav satıgçı* şeklinde geçmekte, Wilkens’in örneği ile denkliğini görmekteyiz. *Satıgçı*, kelimesi için “tüccar, satıcı” anlamlarını vermektedir. *Satıgçılar* maddebaşı altında verilen örneklerden birinde, *satıgçılar uluğı* “tüccar yöneticisi (Skr. *sārthavāha*’nın eş değeri)” ibaresi yer almaktadır (2021, *sartbav* s. 588a; *satıgçı* s. 590a).

şlok takşut “beyit, dörtlük, şiir” (171, 175) = 偈 jie (G 967/ 1453)

171. satırda ol üdüñ alkinçsiz köküç<lüg> bodis(a)v(a)t şlok takşutın t(ä)ñri burhanka inçä tep ayıtu tąginti “o zaman tükenmez gönüllü Bodhisattva (şu) şiirle2 efendimiz Buddha’ya sayđı ile şöyle sordu” 爾時無盡意菩薩。以偈問曰 er shi wu jin yi pusa yi jie wen yue (G 3354, 9921, 12753, 2055, 5367, 9511, 9530, 5462, 967/ 1453, 12650, 13772); 175. satırda t(ä)ñri burhan ymä şlok takşutın inçä tep kikiñ y(a)rlıkadı 具足妙相尊 偈答無盡意 ju zu miao xiang zun jie da wu jin yi (G 3018, 3025/ 11840, 7857,

4249, 11945, 967/ 1453, 10479, 12753, 2055, 5367) “efendimiz Buddha yine şiirle₂şöyle deyip” şeklinde geçmektedir. Bu satırlar içerisinde geçen *şlok takşut* “beyit, dörtlük, şiir” anlamına gelen ikilememiz için kullanılan Çince denklik 偈 *jie* (G 967/ 1453) şeklindedir.

Skr. *śloka* “mısra, dize” anlamına gelmektedir. Buddha’nın düşüncelerinin manzum olarak ifade edilmiş biçimi ya da Buddha’nın erdemlerini öven şiir demektir. Uyaklı yazının bir türü olarak, dörtlükten oluşmaktadır (Nakamura, 1975, s. 307b); Skr. *gāthā* “vezinli ilahi, dinsel şarkı” anlamlarına gelmektedir. Genellikle 4, 5, ve 7’li satırlı olan ilahilerdir ve sūtralarda bulunmaktadır (Soothill, 1937, s. 342a); Buddha’nın övüldüğü şarkılarda kullanılan mısralardır ya da Budist öğretinin önemli noktalarını kısaca vurgulamak için kullanılmaktadır (Japoncası *ge* JEBD, 1979, s. 71a). Clauson, *şlok* kelimesine yer vermemekte; *takşut* kelimesi için “mısra, şiir” anlamlarını vermektedir (EDPT, 1972, *takşut* s. 474a); (DTS, 1969, *şlok* s. 524a; *takşut* s. 527a). Erdal, *takşut* kelimesinin *takşur-* fiili ile ilgili olduğunu ve “mısra” anlamına geldiğini ifade etmektedir (OTWF I, s. 311); *takşutlug şloklar* yapısı ile ‘poem-gāthas’ yapısından birebir çeviri/ ödünç olarak kullanıldığına dikkat çekmektedir (OTWF I, s. 144). Wilkens, *şlok* kelimesi için TochA/B *ślok* / < Sogd. Šl’wk < Skr. *śloka* “dize, mısra, dörtlük, śloka, gāthā, şiir” anlamlarını vermektedir (2021, s. 654b); *takşut* kelimesi için ise “şarkı, şiir, manzume, dize, dörtlük; Budist edebiyatın on iki türünden biri = Skr. *geya*” anlamlarını işaret etmektedir (2021, s. 665b).

taloy ügüz “okyanus” (019, 209) = 海 *hai* (G 3767)

019. satırda *taloy <ügüzkü kirsär>* “bir okyanusa₂ girerse” ve 209. satırda *kop türlüg üdgü kılınç kazgançı taloy ügüzdü tärinrāk tetir* “okyanuslardan₂ daha derin” 福聚海無量 *fu ju hai wu liang* (G 3707, 3061/ 4778, 3767, 12753, 7015) şeklinde geçmektedir. Çince denklik 海 *hai* (G 3767) 209. satırda karşımıza çıkmaktadır.

Sanskritçe biçimi *sagara* olan bu kelime “deniz, okyanus” anlamındadır ve Buddha’nın meditasyon genişliğini simgeleyen bir sembol olarak da kullanılabilir (Soothill, 1937, s. 327b); Pali *ogha*, *samudra*, Skr. *udadhi*, *arṇava*, *augha*, *pātāla* gibi şekilleri bulunan kelime geçtiği kaynağa göre farklı anlamlarda kullanılmaktadır (Nakamura, 1975, s. 168b). Clauson, *taloy* kelimesinin “deniz” anlamında kullanıldığını ancak sonrasında geniş kütleli su kavramını karşıladığını işaret etmektedir (EDPT, 1972, s. 502a-b); *ügüz* için “nehir” anlamını vermektedir (EDPT, 1972, s. 119b-120a); (DTS, 1969, *ögüz* s. 382a; *taluy* s. 529b). Wilkens, *taloy* “deniz, okyanus” anlamlarını verirken, *taloy ügüz* ikilemesinin “deniz₂, okyanus₂ (Skr. *samudra*’nın eş değeri)” anlamına da değinmektedir; *ügüz* için “nehir, deniz, büyük nehir; su” anlamlarını vermektedir (2021, *taloy* s. 666b-667a; *ügüz* s. 820b).

tapın- udun- “hürmet göstermek, hizmet etmek, saygı göstermek” (085, 091, 152) = 供養 *gong yang* (G6572, 12856)

Metnimizde her bir örnek için Çince denkliğine yer verilmektedir. 085. satırda *tapınu udunu kataglansar* “(ona) saygı göstermeye₂ çalışsa” 供養 *gong yang* (G6572, 12856); 091. satırda *tapınu udunu <atayu> tąginsär* “anarak, inanıp, saygı gösterip₂ saygı ile ansa” 禮拜供養 *li bai gong yang* (G 6949, 8569, 6572, 12856) ve 152. satırda *tapınu udunu atayu tutmuş k(ä)rgäk* “(ona) saygı göstermeleri₂, (ona) tapınmaları, (adını) anmaları₂ gerek” 供養 *gong yang* (G6572, 12856) şeklinde geçmektedir.

Clauson, *udun-* fiili için genellikle *tapın- udun-* ikileme ise ile birlikte sıklıkla kullanıldığına değinmektedir (EDPT, 1972, *udun-* s. 62a; *tapın-* s. 441b-442a); (DTS, 1969, *tapın-* s. 534b, *udun-* s. 606a). Erdal, *tapın-* maddebaşı altında *tapın-* kelimesine değinirken, *tap-* fiilinden türetildiğini ve “tapmak” ile “hizmet etmek” anlamında kullanıldığını dile getirmektedir. *Tap-* fiili “hizmet etmek” anlamına gelirken; Eski Türkçe’de, Uygurca’da ve DLT harici Karahanlıca’da “tapmak” anlamlarına sahip değildir. Sonrasında *tapın-* fiili “birinin iyiliği için hizmet etmek” anlamına gelmiş olmalıdır (OTWF II, s. 616); *udun-* fiili için ise Erdal *tapın-* fiilinden ayrı düşünülemediğini ve bunun için de EDPT ve DTS’de verilen örneklere bakılabileceğini işaret etmektedir (OTWF II, s. 623). Wilkens, *tapın-* fiili için “hizmet etmek, ağırlamak, saygı göstermek, kurban etmek, feda etmek, sofrada hizmet etmek” anlamlarını verirken; *tapın-* maddebaşı altında *tapın- udun-* ikilemesine örnek olarak değinmekte ve “hizmet etmek₂, saygı göstermek₂, ağırlamak₂” anlamlarını vermektedir (2021, s. 674b); *udun-* fiili için “hizmet etmek, saygı göstermek, hürmet etmek, ağırlamak” anlamlarını vermekte ve örnek olarak sadece *udun- tapın-* ikilemesine değinmektedir (2021, s. 786b).

tapıg udug “saygı, hürmet, hizmet” (079, 086, 156) = 恭敬 gong jing (G 6574, 2144), 供養 gong yang (G6572, 12856)

079. satırda *tapıg udug ayamak çiltämäk atamak [kert]günmük* “saygı ve hürmet₂ ile tapmak, (ona) saygı göstermek, (onu) anmak, (onu) inanmak₂” 恭敬禮拜 gong jing li bai (G 6574, 2144, 6949, 8569); 086. satırda *tapıgı udugin* bu kısım Müller’in tamamlamasıdır ve 156. satırda *tapıg udug tögürälim* “saygı gösterelim₂” 當供養 dang gong yang (G 10721, 6572, 12856) şeklinde geçmektedir.

Clauson, *udug* kelimesi için “itaat, saygılı hizmet”, *tapıg* kelimesi için “hizmet” anlamlarını vermektedir (EDPT, 1972, *udug* s. 47a; *tapıg* s. 439a-b); (DTS, 1969, *tapıg* s. 534a-b; *udug* s. 605b). Erdal, *ud-* fiil kökünün Karahanlı dönemi ile daha yaygın kullanılmaya başlandığına değinmekle birlikte, *tapıg udug* sıklıkla birlikte kullanıldığına işaret etmektedir (OTWF I, s. 212). Wilkens *tapıg* kelimesi için “hizmet, saygı, hürmet, misafirperverlik, tapım, kült, ibadet etme; kurban, iane, sadaka, bağış” anlamlarını verirken *tapıg udug* ikilemesi ile “hizmet₂, saygı₂, hürmet₂, misafirperverlik₂, kült₂, ibadet etme₂” örnelemiştir; *udug* kelimesi için “servis, hizmet, saygı, hürmet” anlamlarını vermektedir (2021, *tapıg* s. 674a; *udug* s. 786a). Ayrıca bk. (“saygı, hürmet, hizmet” Ölmez, 2017, s. 288); (“saygı, hürmet, hizmet” Şen, 2002, s. 288); (“hizmet, ibadet” İsi, 2020, s. 30).

ton tonangu “giyecek, kıyafet” (086) = 衣服 yi fu (G 5385, 3727)

Metnimizde *aşın içgü<si>n tonın tonangusın ... [tö]ltin töşäkin otıñ<a> ämiñä* “yiyeyeğine içeyeğine₂, giyimine kuşamına₂, yatağına döşeğine₂, ilacına₂ kadar” gibi bir sıralama ile birden çok ikilemenin cümlenin anlamını pekiştirmek için sıralanmaktadır ve *ton tonangu* ikilememiz için kullanılan Çince denklik 衣服 yi fu (G 5385, 3727) şeklindedir.

Clauson ve DTS’de *ton* “dış giyim, palto” anlamları ile geçmektedir; Clauson *tonangu* maddebaşı altında tek örnek olarak Kuanşi im Pusar metninde geçen örneğe yer vermektedir, DTS’de ise *ton tonangu*, *kedgü tonangu* örnekleri verilmektedir (EDPT, 1972, *ton* s. 512b-513a, *tonangu* s. 24b; DTS, 1969, *ton* s. 574b, *tonangu* s. 574b). Wilkens, *ton* kelimesi için “elbise, giysi, giyim, kıyafet, giyecek (Skr. *ambara*’nın da eş değeri)” anlamlarını verirken *ton tonangu* ikilemesi için “elbise₂”,

tonangu kelimesi için “giyim, kıyafet, elbise” anlamlarını işaret etmektedir (2021, *ton* s. 730b-731a; *tonangu* s. 731a).

toyın ş(a)mnanç “rahip ve rahibe” (133, 135) = 比丘比丘尼 *bi qiu bi qiu ni* (G 8942/ 9943, 2310, 8942/ 9943, 2310, 8149)

133-136. satırlar arasında yer alan *birök toyın ş(a)mnanç upase upasançlar [körkin] körü tnl(ı)glar ärsär <kuanşi im pular> ol tnl(ı)glarka toyın ş(a)mnanç upase upasançlar körkin körgitü nomlayu kutgarur* satırlarının Çince karşılığı şu şekildedir: 以比丘比丘尼優婆塞優婆夷身得度者。即現比丘比丘尼優婆塞優婆夷身而爲說法。應 *yi bi qiu bi qiu ni you po sai you po yi shen de du zhe ji xian bi qiu bi qiu ni you po sai you po yi shen er wei shuo fa ying* (G 5462, 8942/ 9943, 2310, 8942/ 9943, 2310, 8194, 13382, 9412, 9541/ 9608, 13382, 9412, 5397, 9813, 10842, 11305/ 12089, 542, 878, 4539/ 4825, 8942/ 9943, 2310, 8942/ 9943, 2310, 8194, 13382, 9412, 9541/ 9608, 13382, 9412, 5397, 9813, 3345, 12521, 9598/ 10164, 3366, 13294) Eğer *toyın* (Skr. *bhikṣu*), *ş(a)mnanç* (Skr. *bhikṣunī*), *upase* (Skr. *upāsaka*) ve *upasançların* (Skr. *upāsikā*) yüzünü görerek kurtulabilecek canlı varlık iseler, *Kuanşi im Pular* o canlı varlıklara *toyın* (Skr. *bhikṣu*), *ş(a)mnanç* (Skr. *bhikṣunī*), *upase* (Skr. *upāsaka*) ve *upasançların* (Skr. *upāsikā*) kılığına girerek görünür, (onlara dini) öğretir, (onları) kurtarır.”

Toyın ş(a)mnanç ikilememiz için kullanılan 比丘比丘尼 *bi qiu bi qiu ni* (G 8942/ 9943, 2310, 8942/ 9943, 2310, 8149) Çince denklikte; ilk Çince denklik 比丘 *toyın* kelimesini, diğer Çince denklik ise 比丘尼 *ş(a)mnanç* kelimesini karşılamaktadır. Burada dikkat çeken, iki kelime arasındaki cinsiyet farkını 尼 *ni* ile verilmektedir.

Toyın, Çin. 比丘 *bi qiu* (G 8942/ 9943, 2310). Skr. *bhikṣu* “rahip”. Uygurcada *toyın dentar* kelimesini karşılamaktadır ve bu karşılığı tanıklamak için Shogatio’nun çalışmasına bakılmalıdır (Shogatio, 1993, s. 363a). “Yiyecek dilenen dilenci” anlamına gelen bu kelime, Brahmanizm’de hayatın dördüncü döneminde öğretiye çalışan *bhikṣu* “öğretiye çalışan Budist rahipler” anlamına gelmektedir. Budizm’in son zamanlarında, öğretilerin tamamlandığı dönemde *śīla* kurallarını kabul eden erkeklere verilen addır. *Śīla* kurallarına uyan erkekler için bu hükümler 250 tanedir (Nakamura, 1975, s. 1132b). *Śīla* için ayrıca bk. (*Śīla* Soothill, 1937, s. 239a); “rahip, dilenci, *saṃgha*’nın yetişmiş üyesi” anlamlarına gelmektedir (Japoncası *biku*, Skr. *bhikṣu*, P. *bhikkhu* JEBD, 1979, s. 17a); insanların içinde, insanların *dāna*’sı için dilencilik yapan kişidir (*biku*, Skr. *bhikṣu*, P. *bhikkhu* Hôbôgirin, 1929, s. 70b-71b) *Dāna*, *bhikṣu* topluluğuna ya da *bhikṣu*’lara verilen gönüllü bağış, sadakadır (*dāna* Nakamura, 1975, s. 1175d) (Japoncası *fuse* JEBD, 1979, s. 65b); Evden ayrılıp, yaşamını kazandığı dilencilikle sağlayan “din dilencisi, düşkün” anlamlarıdır (Soothill, 1937, s. 158b).

Ş(a)mnanç, Çin. 比丘尼 *bi qiu ni* (G 8942/ 9943, 2310, 8149). Skr. *bhikṣunī*, Soğd. *şmn’nc* “rahibe”. Budist öğreti yoluna girip bu öğreti kurallarını koruyan, tarikatın üyesi olarak kurallara itaat eden kız çocuğudur. Kuralların sayısı değişmekle beraber, kadınlar için *śīla* genelde 348 tanedir. Ancak *śīla* genel Budist öğreti kuralları olarak düşünülürken; *upasampadā*, *bhikṣu* ve *bhikṣunī*lerin uyduğu öğretilerin özel adıdır (P. *bhikkhuni* Nakamura, 1975, s. 1132d), *upasampadā* için ayrıca bk. (*upasampadā* Nakamura, 1975, s. 276b), (*upasampad*, P. *upasampadā* Edgerton, 1953, s. 143a); “kadın dilenci, *saṃgha*’nın yetişmiş üyesi” anlamlarına gelmektedir. (Japoncası *bikuni*, Skr. *bhikṣunī*, P.

bhikkunī JEED, 1979, s. 17a); Budist tapınağın önemli bir parçasını oluşturan dilenci kadınlara verilen addır (Skr. *bhikṣunī*, P. *bhikkunī* Hôbôgirin, 1929, s. 73a-b); “rahibe, düşkün dilenci kadın” anlamına gelmektedir. İlk kadın rahibe Buddha’yı büyüten teyzesi *Mahāprajāpatī*’dir ve Buddha teyzesinin ve kadınların Budist topluluğa girme isteğini aydınlanmanın on dördüncü yılında kesin bir dille reddetmiştir. Ancak kadınların ve Buddha’nın kuzeni ve arkadaşı olan Ananda’nın ricası üzerine kadınlar Budist topluluğa kabul edilmişler ve ilk rahibe de Buddha’nın teyzesi olmuştur (Soothill, 1937, s. 158b); (Skr. *bhikṣunī*, P. *bhikkunī* Edgerton, 1953, s. 409a).

Clauson, *toyın* kelimesi için “Budist rahip, keşiş” anlamını vermektedir ancak Clauson’da *ṣ(a)mnanç* kelimesine rastlamamaktayız (EDPT, 1972, s. 569a-b); (DTS, 1969, *toyın* s. 572b; *ṣamnanç* s. 520a → *ṣimnanç* s. 523a). Wilkens, *toyın* ~ *toyin* kelimesi için Skr. *bhikṣu*; “Budist rahip; rahipler topluluğu” anlamlarını vermekte ve *toyınlar ṣ(a)mnançlar* “rahipler ve rahibeler” örneği ile açıklamaktadır (2021, s. 735a-736a). Wilkens, *ṣ(a)mnanç* için “rahibe” anlamını ve Soğd. *šmn’nych* < Skr. *śramaṇī* karşılıklarını vermektedir. Burada dikkat çeken Sanskritçe karşılığının *śramaṇī* olarak verilmesidir, zira *ṣ(a)mnanç sanvarı* yapısını “rahibelerin disiplini” anlamı ile verirken Skr. *bhikṣunīsaṃvara* olarak tanımlamaktadır. Sanskritçe yapısında *bhikṣunī*’nin verilmesi bizim için doğru bir tanıklıktır (2021, s. 643b). Ayrıca bk. (“rahip ve rahibe, *bhikṣu* ve *bhikṣunī*” Ölmez, 2017, s. 293).

tölät tösäk “yatak döşek” (087) = 𐰣 wo (G 12691)

Metnimizde *aşın içgü<si>n tonun tonangusun ... [tö]ltin tösäkin otı<a> ämiñä* “yiyeyeğine içeyeğine, giyimine kuşamına, yatağına döşeyeğine, ilacına kadar” satırlarında birden çok ikilemenin anlamı pekiştirmek için sıralandığı, verildiği görülmektedir. Bu ikilemeler içerisinde *tölät tösäk* ikilememiz için kullanılan Çince denklik 𐰣 wo (G 12691) şeklindedir.

“Şilte, yatak, minder, döşek” anlamlarına gelen *tölät tösäk* ikilemesini Clauson’dan yola çıkarak tamamlamak mümkündür. *Tösä-* fiilinden yola çıkarak **tölä-* fiilinin varlığı tahmin edilmektedir. Clauson yazılı metinlerde tanımlanan *töse-* fiilinin bir r/l şekli olduğunu belirtmektedir (EDPT, 1972, *tölät* s. 494a; *tösäk* s. 563b; DTS, 1969, *tölit* s. 579b; *tösäk* s. 582b). Erdal, *tölt+ä-* kelimesinin açıklamasında “minder sermek, minderleri yerleştirmek” anlamlarına geldiğine değinmekte ve örneklerinde *orun tösäk, töltäp tösäp, töltä-glig* gibi yapıları vermektedir. Temelde “yastık, minder” anlamına geldiğini belirtmektedir. EDPT’de *tölet* ya da *tölät* biçimi ile görüldüğünü fakat aslında genellikle *tölt* olarak telaffuz edilmesi gerektiğini dile getirmektedir. Semantik, fonolojik olarak *tölt* ve *tösä-* kelimelerini açıklayabiliriz (OTWF II, s. 425). Erdal, *tösä-* “kendine yatak sermek” anlamına geldiğine işaret etmekte ve *tölt tösäk* olarak geçtiğine değinmekte (OTWF II, *tösä-* s. 621), *tösäk* yapısının ise “minder, yatak, yastık” anlamlarına geldiğine Codex Cumanicus ve modern dillerde olduğuna hatta Kutadgu Bilig 4645 beyitinde (Clauson’da değinilmemiş) geçtiğine değinilmektedir (OTWF I, *tösäk* s. 249). Wilkens’te *tölät* kelimesinin yer almaması dikkat çekicidir. *Tösäk* kelimesi için “döşek, minder, yatak takımı, örtü, yorgan” anlamlarını vermektedir (2021, s. 746a). Ayrıca bk. (“yastık ve döşek, yatacak yer” Ölmez, 2017; s. 293).

tsoy yazok “günah” (200)

200. satırda “günah” anlamında karşımıza çıkan ikileme metnimizde *tsoyumta yazokumta boşuyu berzün* “(beni) suçlarımdan günahlarımdan kurtarıversin” şeklinde geçmektedir ancak bu ikilememiz için Çince denklik söz konusu değildir.

Clauson, *tsoy* kelimesi için *tsuy* yazım şeklini tercih etmiş, Çincesinin *tsui* şeklinde olduğuna ve aynı anlama sahip olduklarına değinmiştir. *Tsoy yazok* ikilemesine *yazuk* maddebaşı altında değinen Clauson, “günah” anlamını vermekte ve daha sonraki kullanımlarla beraber daha geniş bir anlam kazandığına da değinmektedir (EDPT, 1972, *tsuy* s. 556a; *yazuk* s. 985b); (DTS, 1969, *tsuy* s. 583b; *yazuk* s. 251b). Erdal, *yaz-* fiilinden *yaz-ok* kelimesinin “hata, günah” anlamlarına geldiğine değinmektedir. İkinci hecedeki sesi ise Brāhmī metinleri ile kanıtlayarak *o* olması gerektiğine ve bu durumun Clauson’da değinilmediğini dile getirmektedir (OTWF I, s. 256). Wilkens, *tsoy* kelimesine *tsui* maddebaşı altında yer vermektedir, “günah, suç, kabahat” anlamlarına değinmektedir. Kelime açıklamasında yer verdiği örnekler içerisinde *sui yazok* “günah, suç, kabahat” anlamları ile bulunmaktadır. *Yazok* kelimesi için “kusur, günah, suç, hata” anlamlarını vermektedir (2021, *tsui* s. 751a; *yazok* s. 881a).

tünlä küntüz “gece gündüz” (015, 073)

014-015. satırda <tml(i)g bo> *kuanşi im* <pusar> *atın atasar uzun turkaru* <un> *tmatın tünlä künt[üz]* “Kuanşi im Pusar adını her zaman unutmadan gece gündüz ansa” cümlesinin Çince karşılığı şu şekildedir: 觀世音菩薩即時觀其音聲皆得解脫。 *guan shi yin pusa ji shi guan qi yin sheng jie de jie tuo* (G 6363, 9969, 13209, 9511, 9530, 878, 9921, 6363, 1026, 180, 9883, 1437, 10842, 1515/ 4419, 11375). 073. satırda [tün]lä küntüz *unutmasar* “gece gündüz (durmada anmayı) unutmaz” şeklinde geçmektedir. Metnimizde iki kez geçtiğine rastladığımız bu ikileme için birebir Çince denklik söz konusu değildir ancak 15. satırda 即時 *ji shi* (G 878, 9921) şeklinde verilen Çincenin zaman kavramını karşıladığını görmekteyiz. Ancak bu zaman kavramı için verilen Çince denklik “süreklilik” anlamını taşımaktadır bu yüzden *tünlä küntüz* “gece gündüz” ve *uzun turkaru* “her zaman” ikilemelerinin her ikisini de nitelendirdiğini belirtmeliyiz!

Clauson, *tün* kelimesinin anlamının “dün” olduğunu ancak *tün kün* ikilemesi ile “gece gündüz”, *tünle keldim* cümlesi ile “gece geldim” anlamlarını yüklediğini belirtmektedir (EDPT, 1972, s. 513a-b); *küntüz* kelimesi ise “gündüz vakti” anlamına gelmektedir ve Clauson *tün* kelimesinin zıddı olarak vermektedir. Osmanlı Türkçesi ile *gündüz* kelimesinin kullanımı yaygınlaşmıştır (EDPT, 1972, s. 729b); (DTS, 1969, *kündüz* s. 327a-b, *küntüz* s. 328a; *tünlä* s. 597b). Erdal, genellikle +IA ekinin geçici zarflar oluşturduğunu dile getirmektedir. *Tün+lä* “bu gece” anlamına geldiğini ve Clauson’da *tün* maddebaşı altında verildiğine dikkat çekmektedir. Erdal, *Tünlä küntüz* ikilemesinin “gündüz gece” anlamına geldiğini, izâfet yapısı oluşturduğunu belirtmektedir (OTWF I, s. 404). Wilkens, *tünlä* kelimesinin “geceleyin, geceleri (Skr. *rātrau*’nun da eş değeri)” anlamına geldiğine değinmekte ve *tünlä küntüz* ikilememizi de maddebaşını destekleyen örneklerden seçerek “gece ve gündüz” anlamını vermektedir (2021, *küntüz* s. 443a; *tünlä* s. 773b).

umug inag “umut” (10a, 208)

10a ve 208. satırlarda “umut” anlamında karşımıza çıkan ikilemenin Çince denkliğine 10a’da rastlamaktayız ancak 208. satırda olmadığını görmekteyiz. Ancak 10a da *kuanşi im pusarka umug inag tutup*, <atın> *atasar*, cümlesinin Çince karşılığı şu şekildedir: (T 56c07) 觀世音菩薩。一心稱名。 *guan*

shi yin pusa yi xin cheng ming (G 6363, 9969, 13209, 9511, 9530, 5342, 4562, 734, 7940) “Kuanşi im Pular’a sığınıp₂ adını ansa”. 10a’da geçen cümle yapısının Çince kısım içerisinde 一心 *yi xin* “kalple” ya da 一心稱名 *yi xin cheng ming* “bölünmemiş bir zihin ile” ifadesini karşılayan Çince denklige uygun geldiğini söylememiz mümkündür! Burada verilen anlam, Kuanşi im Pular’ın adının anılıp ona sığınılması biçimindedir. Çince denklige rastlamadığımız 208. satırda ise *umugı inagı bolu berür* “(onların) umudu₂ oluverir” şeklinde geçmektedir.

Clauson *umug* kelimesi için “arzulanan şey” anlamına geldiğini ve *umug inag* ikilemesi ile Buddha’nın sıfatı niteliğini taşıdığını belirtmektedir. *Inag* kelimesi için “arzulanan şey” anlamını vermektedir, **ma-* kökünden gelebileceğini ve Moğolca’dan ödünçleme olabileceğini belirtmektedir (1972, *umug* s. 157b-158a, *inag* s. 182b-183a). DTS’de *inag* maddebaşı tek başına yer almamaktadır, *umug* maddebaşına gönderme yapılmaktadır çünkü *umug* maddebaşı altında *umug inag* şekli ile ayrı bir alt maddebaşı yer almaktadır (1969, *inag* s. 218b→ 611b; *umug* s. 611b). Erdal, *inag* kelimesinin bir kökü olmadığını ancak *inan-* “inanmak” fiilinin iyi bilinen bir soydaşı olduğunu dile getirmektedir (OTWF I, s. 188). *Umug*, *um-ug* “kişinin umduğu güvendiği şey” anlamına gelmektedir ve sıklıkla *inag* kelimesi ile birlikte geçmektedir. Karahanlı Türkçesinde *umug* kelimesi geçmemektedir (OTWF I, s. 213). Wilkens, *inag* kelimesi için “inançlı, dindar; sığınak, dayanak, yardım” anlamlarına geldiğini, *umug inag* ikilemesinin “sığınak₂” anlamına geldiğine değinmektedir (2021, s. 288a). Wilkens’in verdiği anlamı bizim metnimizde 10a satırında geçen anlam ile örtüşmektedir. 208. satırda “umut” anlamını içerdiğini görmekteyiz. Wilkens, *umug* kelimesi için “ümit, melce, umut, sığınak (Skr. *śaraṇa*)” anlamlarını işaret etmektedir. *Umug inag* ikilemesine değinerek “ümit ve melce, umut ve sığınak; çok defa Buda’nın lakabı olarak; melce₂; sığınak₂ (Skr. *śaraṇa*)” anlamlarını vermektedir (2021, s. 798b). Ayrıca bk. (“umut, sığınak” Ölmez, 2017, s. 298); (“umut, dayanak” Şen, 2002, s. 319); (“ümit ve çare” İsi, 2020, s. 31).

umugsuz inagsız “umutsuz” (185)

185. satırda “umutsuz” anlamında karşımıza çıkan ikilemenin Çince denklige söz konusu değildir. Ancak dikkati çeken husus; Uygurcada *ayig erinç y(a)rlıg umugsuz inagsız ämgäklig tnl(ı)glar* “sefil, kötü, acınacak halde olan, umutsuz₂, ızdırıp çeken canlı varlıklar” diye bahsedilen kısmın, Çince uzun uzun açıklanarak verilmesidir. Bu yüzden Uygurca karşılığı bulunmayan Çince kelimeler diye adlandırmamız mümkün değildir. Çince metin göz önüne alındığında söz konusu kötü tanımları yapılan canlı varlıkların neler olduğunu görmekteyiz:

T 58a03	念彼觀音力	還著於本人
T 58a04	或遇惡羅刹	毒龍諸鬼等
T 58a05	念彼觀音力	時悉不敢害
T 58a06	若惡獸圍遶	利牙爪可怖
T 58a07	念彼觀音力	疾走無邊方
T 58a08	虵蛇及蝮蠍	氣毒煙火燃

T 58a09	念彼觀音力 尋聲自迴去
T 58a10	雲雷鼓掣電 降雹澍大雨
T 58a11	念彼觀音力 應時得消散
T 58a12	衆生

Metnin tamamı ve Çince denklikler için bk. (Özcan 2020: 132).

Clauson *umugsuz* kelimesinin “arzulanan şey olmadan, dört gözle beklenecek şey olmadan” anlamına geldiğini belirtmekte ve *umugsuz inagsız* ikilemesini ise “arzu ve güven nesnesi olmadan” anlamı ile örnek olarak vermektedir. Osmanlı Türkçesi ile *umusuz* biçiminde de kullanıldığına da dikkat çekmektedir. *Inagsız* kelimesine sadece Eski Uygurca’da tanıklık edildiğini belirtmekte ve örnek olarak *umugsuz inagsız* ikilemesine değinmektedir (1972, *umugsuz* s. 158b, *inagsız* s. 183a). DTS’de *inagsız* maddebaşı tek başına yer almamaktadır, *umugsuz* maddebaşına gönderme yapılmaktadır çünkü *umugsuz* maddebaşı altında *umugsuz inagsız* şekli ile ayrı bir alt maddebaşı yer almaktadır (1969, *inagsız* s. 218b→ 611b-612a, *umugsuz* s. 611b). Erdal, *inagsız* kelimesine *umug* maddebaşı altında değinmektedir, *umugsuz* sıklıkla *inagsız* ile birlikte görülmektedir. Karahanlı Türkçesinde *umug* kelimesi görülmemektedir (OTWF I, s. 213). Erdal, *umugsuz inagsız* ikilemesinin *umug inag* kelimelerinin genişletilmiş biçimi olduğuna ve Clauson ile DTS ile tanıklık sağlandığına değinmektedir (OTWF I, s. 188). Wilkens, *inagsız* kelimesi için “sığınaksız” anlamını verirken, *umugsuz* kelimesi için “umutsuz, ümitsiz” anlamlarını vermektedir. *Umugsuz inagsız* ikilemesine *umugsuz* maddebaşı altında “umutsuz ve sığınaksız” anlamları ile vermektedir (2021, *inagsız* s. 288b, *umugsuz* s. 799a).

upase upasañç “rahip olmayan erkek ve kadın Budistler” (133, 135) = 優婆塞 優婆夷 *you po sai you po yi* (G 13382, 9412, 9541/ 9608, 13382, 9412, 5397)

Daha önce *toyın ş(a)mnañç* ikilemesinde değindiğimiz bu satırlar içerisinde *upase upasañç* ikilemesinin geçtiğini görmekteyiz. Bu yüzden 133-136. satırlar arasında yer alan ikilememizi tekrar görebilmek için yer vermekteyiz: *birök toyın ş(a)mnañç upase upasañçlar [körkin] körü tnl(ı)glar ärsär <kuañşi im pusañç> ol tnl(ı)glarka toyın ş(a)mnañç upase upasañçlar körkin körgitü nomlayu kutgarur* satırlarının Çince karşılığı şu şekildedir: 以比丘比丘尼優婆塞優婆夷身得度者。即現比丘比丘尼優婆塞優婆夷身而爲說法。應 *yi bi qiu bi qiu ni you po sai you po yi shen de du zhe ji xian bi qiu bi qiu ni you po sai you po yi shen er wei shuo fa ying* (G 5462, 8942/ 9943, 2310, 8942/ 9943, 2310, 8194, 13382, 9412, 9541/ 9608, 13382, 9412, 5397, 9813, 10842, 11305/ 12089, 542, 878, 4539/ 4825, 8942/ 9943, 2310, 8942/ 9943, 2310, 8194, 13382, 9412, 9541/ 9608, 13382, 9412, 5397, 9813, 3345, 12521, 9598/ 10164, 3366, 13294) Eğer *toyın* (Skr. *bhikṣu*), *ş(a)mnañç* (Skr. *bhikṣunī*), *upase* (Skr. *upāsaka*) ve *upasañçların* (Skr. *upāsikā*) yüzünü görerek kurtulabilecek canlı varlık iseler, *Kuañşi im Pusañç* o canlı varlıklara *toyın* (Skr. *bhikṣu*), *ş(a)mnañç* (Skr. *bhikṣunī*), *upase* (Skr. *upāsaka*) ve *upasañçların* (Skr. *upāsikā*) kılığına girerek görünür, (onlara dini) öğretir, (onları) kurtarır.”

Upase upasañç ikilememiz için kullanılan 優婆塞 優婆夷 *you po sai you po yi* (G 13382, 9412, 9541/ 9608, 13382, 9412, 5397) Çince denklikte; ilk Çince denklik 優婆塞 *upase* kelimesini, diğer Çince

denklik ise 優婆夷 *upasanç* kelimesini karşılamaktadır. Burada dikkat çeken, iki kelime arasındaki fark cinsiyet farkıdır ve cinsiyet farkı sondaki Çince kelimelerle verilmekte olduğu dikkat çekicidir.

Upase, Skr. *upāsaka*. Soğd. *'wp'sy* “inanır, inanan kişi, mümin” anlamlarına gelen ve Budist öğretiyeye inanan erkeklere verilen addır. Kelime “hizmet eden kişi” teriminden gelmektedir. Bu kişiler, rahip olmak için çabalayan kişilere hizmet eden kişilerdir (Nakamura, 1975, s. 92d); ahlak kurallarına bağlı olan ve evinde ibadet eden mürittir ve “beş öğretiyeye bağlı olan itaatkâr erkek” anlamına gelmektedir (Soothill, 1937, s. 330a); üç hazineye (*sambō*) inanan ve beş öğretiyeye (Japoncası *gokai*) itaat eden rahip olmayan dinine bağlı erkek anlamındadır (Japoncası *ubasoku* JEBD, 1979, s. 323a); ayrıca bk. (Edgerton, 1953, s. 147a).

Upasanç, Skr. *upāsikā*. Soğd. *'wp's'nç* “inanan kadın, mümine”. Halk içerisinde yaşayan Budist öğretiyeye inanan kadınlardır (Nakamura, 1975, s. 92c); beş öğretiyeye bağlı olan evinde ibadet eden kadın mürittir (Soothill, 1937, s. 330a); üç hazineye (*sambō*) inanan ve beş öğretiyeye (*gokai*) itaat eden rahibe olmayan ancak dinine bağlı kadın anlamına gelmektedir (Japoncası *ubai* JEBD, 1979, s. 323a); ayrıca bk. (Edgerton, 1953; s. 147a).

Clauson'un sözlüğünde *upase* ve *upasanç* kelimelerine değinmediği dikkat çekmektedir. DTS'de, *upasi* ve *upasanç* iki maddebaşı altında değinilmektedir (1969, *upasanç* s. 613a; *upasi* s. 613a). Wilkens, *upase* kelimesi için Soğd. *wp's'y ~ 'wp's'k* < Skr. *upāsaka* karşılıklarını ve “rahip olmaya erkek Budist, ruhban sınıfından olmayan Budist mümin” anlamlarını vermektedir. Örnek olarak *upase upasançlar* ikilemesine de değinen Wilkens, “rahip olmayan erkek ve kadın Budistler” (2021, s. 801b); *upasanç* kelimesi için Soğd. *wp's'nch* < Skr. *upāsikā* “rahibe olmayan kadın Budist, ruhban sınıfından olmayan Budist mümine” anlamlarını vermektedir (2021, s. 801b).

uzun turkaru “her zaman” (014)

Metnimizde bir kez 014. satırda rastladığımız ikileme için <tml(ı)g bo> *kuanşi im <pusar> atın atasar uzun turkaru <unı>tmatın tünlā künt[üz]* Çince karşılığı şu şekildedir: 觀世音菩薩即時觀其音聲皆得解脫。 *guan shi yin pusa ji shi guan qi yin sheng jie de jie tuo* (G 6363, 9969, 13209, 9511, 9530, 878, 9921, 6363, 1026, 180, 9883, 1437, 10842, 1515/ 4419, 11375) “Kuanşi im Pusar adını her zaman2 unutmadan gece gündüz2 ansa”. 015. satırda 即時 *ji shi* (G 878, 9921) şeklinde verilen Çince denkliğin zaman kavramını karşıladığına *tünlā küntüz* ikilemesini açıklarken değindik. Bu zaman kavramı için verilen Çince denklik “süreklilik” anlamını taşımaktadır, bu yüzden *tünlā küntüz* “gece gündüz” ve *uzun turkaru* “her zaman” ikilemelerinin her ikisini de nitelendirdiğini tekrar belirtmeliyiz!

Clauson *uzun* kelimesinin *uza-* fiilinden geldiğine değinmekte, *uzun tonlug*, *uzun sansar* gibi örneklerle tanıkladıktan sonra *uzun turkaru* ikilemesine de değinerek “uzun süre, tamamen” anlamını vermektedir (1972, s. 288a-289b). Clauson, *turkaru* kelimesi için “devamlı” olarak anlamını vermekte, Eski Uygurca metinlerde geçen örneklerini göstermektedir (1972, s. 542a); (DTS, 1969, *turkaru* s. 588a; *uzun* s. 621a-b). Erdal, *-n* eki altında *uzun* kelimesinin *uza-* ile, *yarın* kelimesinin *yaro-* ile, *tükün* kelimesinin *tükä-* ile, *ulun* kelimesinin *ula-* ile, *suvsun* kelimesinin *suvsı-* ile ilgili olduğuna değinmektedir (OTWF I, s. 300). Erdal, *uza-* fiilinin “uzun olmak” anlamına geldiğini ancak Eski Türkçe metinlerde yerden daha çok zamana atıf olarak kullanıldığına dikkat çekmektedir (OTWF I, s. 302). Wilkens, *turkaru* kelimesi için “her zaman, daima, sürekli, devamlı” anlamını verirken; *uzun* kelimesi için “uzun, uzak, geniş, yaygın (yük hayvanı) uzun yürüyen; uzunluk, büyüklük; uzun

süre, epeyce yol; daima, her zaman" anlamlarını vermektedir. *Uzun* maddebaşı altında *uzun turkaru* ikilemesini örnek olarak verirken "her zaman₂, daima₂" anlamlarını işaret etmektedir (2021, *turkaru* s. 759b, *uzun* s. 821b-813a).

yağı yavlak "düşman" (042, 043, 054) = 怨賊 *yuan zei* (G 13716, 11671/ 11701)

042. satırda *yağı yavlak ara* "düşman₂ arasından" 滿中怨賊。 *man zhong yuan zei* (G 7622, 2875/ 2906, 13716, 11671/ 11701); 043. satırda C nüshası ile tamamlayabildiğimiz <ol kalın *yağı yavlak ara*> "bu bir sürü düşmanlar₂ arasından" ve 054. satırda *ol kalın yağı yavlakta ozgay sizlär* "bu çok olan düşmanlardan₂ kurtulursunuz!" 於此怨賊當得解脫。 *yu ci yuan zei dang de jie tuo* (G 13515, 12387, 13716, 11671/ 11701, 10721, 10842, 1515/ 4419, 11375) şeklinde geçmektedir. 042. ve 054. satırlarda Çince denklik söz konusu iken; 043. satırda karşımıza Çince denkliği çıkmamaktadır. Tokyürek, Eski Uygurca *yağı* = 怨 *yuan* "garez, kötü niyet, nefret, kin" ve *yavlak* = 賊 *zei* "hırsız; korsan; düşman" anlamlarını vermekte ve *yağı yavlak* ikilemesi için "nefret, düşman" tanımlarını kullanmaktadır (2022, s. 203).

Clauson *yağı* için "düşman; düşmanca", *yavlak* için "kötü" anlamlarını vermekte ve *yavlak* kelimesi için *yavız* ile anlam olarak bağlantılı olduğuna değinmektedir (1972, *yağı* s. 898a-b, *yavlak* s. 876b-877a). DTS, *yağı* maddebaşı altında *yağı yavlak* olarak ayrıca yer almaktadır; *yavlak* maddebaşı altında anlamlarını verdikten sonra *yağı yavlak*, *yavız yavlak* gibi ikilemelerin açıklaması için ayrıca o maddebaşı altına gönderme yapılmaktadır (1969, *yağı* s. 224a, *yavlak* s. 249a-b). Erdal, *yaman* kelimesinin "kötü" anlamına geldiğine değinmekte, *yavız* ve *yavlak* ile yakından ilişkili olduğunu belirtmektedir (OTWF I, s. 388). Wilkens, *yağı* kelimesi için "düşman; düşman, düşmanca" anlamlarını verirken *yağı yavlak* ikilemesini örnek olarak geçirerek "düşman₂" (2021, s. 852a); *yavlak* ~ *y(a)vlak* ~ *y(a)vl(a)k* maddebaşı altında "kötü, fena, berbat; güçlü, sert (şarap); düşman; kötü, fena (madde), dışkı; kötülük" anlamlarını vermektedir (2021, s. 878a-b).

yäk içgäk "şeytan" (030) = 夜叉羅刹 *ye cha luo cha* (G 12970, 186, 7291, 213)

Metnimizde *bo üç miñ ulug miñ <yer> suvda tolu yavlak yäk içgäk ärsär* "bu sayısız memleketlerde₂ birçok kötü (insan yiyen) devler₂ bulunsa" 三千大千國土滿中夜叉羅刹。 *san qian da qian guo tu man zhong ye cha luo cha* (G 9522/ 9552, 1725, 2688/ 10470/ 10546, 1725, 6609, 12042/ 12099, 12970, 186, 7291, 213) şeklinde geçmektedir. Burada dikkat çeken husus, *yäk içgäk* ikilemesi için *yakşa rakşa* yapısının kullanılmasıdır. *Yäk* kelimesi için Skr. *yakşa*, Pali *yakka* ses değeri karşılığındadır. 36 şeytandan biridir. Japonca *rasetsu*, Skr. *rākṣasa* kelimesi "şeytan, yamyam" anlamlarına gelmektedir (JEBD, 1979, s. 231b). Japonca *gaki* "aç ruhlar ve hayaletler" anlamındayken (JEBD, 1979, s. 67b), Japonca *oni* "şeytan" anlamındadır (JEBD, 1979, s. 228b). *Rākṣasa*, özel güçleri ile insanları kandırıp yiyen korkunç iblislerdir ancak daha sonra Budistlerin koruyucu tanrıları olarak görev almışlardır. Bu koruyucular zırh giymekte, elinde kılıç tutmakta ve beyaz aslana binmektedirler. On iki melekten biridir. *Rākṣasi*, on *rākṣasi* olarak belirtilirken, koruyucu tanrılar olarak da geçmektedir (Nakamura, 1975, s. 1402a); *rākṣa* kelimesi Skr. *rakṣā*, Pali *rakkhā* olarak tanımlanmaktadır. *Rākṣasa*, *Nāga* kralının adıdır (Edgerton, 1953, s. 454a). Bu anlamlardan yola çıkarak metnimizde "(insan yiyen) devler₂" olarak tanımlanmıştır.

Clauson, *yäk* kelimesi için “şeytan” anlamını vermektedir. Çok eski bir teori olmasına rağmen hala desteklenebilir bir anlam içerdiğini ve *yakka* olarak kullanıldığına değinmektedir. *Yäk* maddebaşı altında *yäk içgäk* ikilemesine örnek olarak yer vererek *içgek* kelimesine ayrıca bir açıklama getirmektedir. Şöyle ki, Clauson’a göre *iç-* fiili *-gäk* eki ile “sürekli içmek” anlamını kazandığını yani “vampir” anlamına geldiğini işaret etmektedir (1972, s. 910a-b). *İçgäk* kelimesinin *yäk* “şeytan” ile bağlantılı olduğuna değinen Clauson, *yäk* kelimesinin çok eski bir kelime olduğunu ve bu yüzden *içgäk* kelimesi ile birlikte kullanılan *yäk* kelimesi ile anlamın başka türlü bir şeytanı tanımlamak için kullanıldığını belirtmektedir (1972, s. 24b-25a). DTS’de *içgäk* kelimesini *içkäk* maddebaşına göndermektedir (1969, s. *içgäk* 201b→ *içkäk* s. 202a); *yäk* için DTS’de *yek* olarak verilir (1969, s. 253b). Erdal, *iç-gäk* kelimesinin genellikle *yäk* ile beraber kullanıldığını belirtmektedir. *Yäk* için karşılık olarak *yakşa* olduğunu (ve bunun da Prākrit *yakkha*’dan geldiğini); *içgäk* için karşılık olarak *bhūta* uygun olduğunu ve ikisi birlikte “şeytan” anlamına geldiğini belirtmektedir. *Yäk* kelimesi *ye-* “yemek” fiilinden gelmemektedir ancak *içgäk iç-* “içmek” fiilinden gelmektedir (OTWF I, s. 393). Wilkens, *içgäk* kelimesi için “şeytan, Yakşa” (2021, s. 293a); *yäk* kelimesi için “şeytan, Yakşa; şeytan, cin”, *yäk içgäk* ikilemesi için “şeytan2” anlamını vermektedir (2021, s. 881b-882a).

yelvik- aguk- “büyülemek” (184) = 呪詛 *zhou zhu* (G 2476, 2598)

184. satırda *yelvikip agukup ölürgäli sakınsar yana ol ok kıltaçika tægir* “(bir kimse canlı varlıkları) büyüleyip₂ zehirleyerek öldürmeyi düşünse yine o kimseye saldırır” 呪詛諸毒藥 所欲害身者 *zhou zhu zhu du yao suo yu hai shen zhe* (G 2476, 2598, 2571, 12054, 12958/ 13352/ 13796, 10211, 13642, 3768, 9813, 542) şeklinde geçmektedir. Bu Çince denklikler içerisinde yer alan 呪詛 *zhou zhu* (G 2476, 2598) *yelvik- aguk-* fiil halinde bulunan ikilememizi, 毒藥 *du yao* (G 12054, 12958/ 13352/ 13796) ise bu büyüleyip zehirleyerek öldürme isteğinin nasıl olacağını yani “zehirli otlar, bitkiler” anlamını taşımaktadır. 欲害 *yu hai* (G 13642, 3768) Çince denkliği “zarar vermeyi istemek” anlamındadır. Zarar vermeyi istemek, öldürmeyi düşünmek eylemi kendisinden önce gelen Çince denklik ile zehirli bitkiler, otlar ile örtüşmektedir. Bu otlar, zehirleyip öldürme işleminde kullanılabileceği gibi; “büyülemek” işlemi için kullanılan otlar olabilir!

Yelvi+k- “büyü kaidesi”, *yelvi* “sihir, büyü” anlamındaki kelimedenden türeyen *yelvik-* fiili “büyülemek” anlamındadır. Clauson ise kelimeyi “büyü yapmak” şeklinde anlamlandırmıştır (1972, s. 920b). Fakat bu anlam kabul edilemez. Çünkü bu anlam *yelvi+lä-* kelimesine aittir. Ancak Erdal’a göre, bu anlamsal hata *yelvik-* ve *agok-* fiili ile beraber geçtiği Kuanşi im Pular metnimizden kaynaklanmaktadır (OTWF II, s. 497). DTS’de *aguk-* maddebaşı altında anlamına değindikten sonra *yelvik-* maddebaşına gönderme yapmaktadır. *Yelvi-* fiilinden geldiğine değinilen *yelvik-* fiili için örnek olarak Kuanşi im Pular metnimizde geçen örneğe yer verilmektedir (1969, *aguk-* s. 24a-b, *yelvik-* s. 255a). Clauson’un verdiği *yelvikip agukup ölürgäli sakınsar* satırları üzerinde Kuanşi im Pular metnine aittir (1972, s. 83a-b). *auk-/* “*qwq-* fiili, *agu* “zehir” isim kökünden gelmektedir. +(X)*k-* isimden fiil yapım eki ile *agu+k-* fiili oluşmaktadır. Fiil “zehirlenmek; (düşünsel olarak) zehirlenmek, (düşünceleri) zehirlenmek” anlamlarındadır (UW 2010, s. 31). Wilkens, *aguk-* fiili için “zehirlenmek” anlamını vermiş ancak örnek bir yapı sunmamaktadır (2021, s. 22a). Ancak *yelvi-* fiili için “şeytana tutulmuş olmak, cinleşmiş olmak, büyülenmiş olmak, büyülenmek” anlamlarını verdikten sonra

yelvik- aguk- ve *yelvik- uçun-* örneklerini vermektedir. *Yelvik- aguk-* ikilemesi için Wilkens, “büyülenmek ve zehirlenmek” anlamını vermesi dikkat çekmektedir (2021, s. 887b).

yer suv “memleket” (030, 042, 151, 190) = 國土 *guo tu* (G 6609, 12042/ 12099)

030. satırda *bo üç miñ ulug miñ <yer> suvda* “bu sayısız memleketlerde” 若三千大千國土 *ruo san qian da qian guo tu* (G 5644, 9522/ 9552, 1725, 2688/ 10470/ 10546, 6609, 12042/ 12099), 042. satırda *<bo üç miñ ulug> miñ yer suvda* “bu sayısız memleketlerde” 若三千大千國土 *ruo san qian da qian guo tu* (G 5644, 9522/ 9552, 1725, 2688/ 10470/ 10546, 6609, 12042/ 12099), 151. satırda *yer suvda yoriyur tınl(ı)glarıg kutgarur* “ülkede yaşayan canlı varlıkları kurtarır” 遊諸國土度脱 *you zhu guo tu du tuo* (G 13423, 2571, 6609, 12042/ 12099, 11305/ 12089, 11375) ve 190. satırda *ontun sınar atöz körgütür ol yer suv yok* “on yönde (yani her yerde) görünür, vücut bulur. (Hiçbir) memleket yoktur” 十方諸國土 無刹不現身 *shi fang zhu guo tu wu cha bu xian shen* (G 9959, 3435, 2571, 6609, 12042/ 12099, 12753, 213, 9456, 4539/ 4825, 9813) şeklinde geçmektedir.

Clauson, *yér* için “toprak, kara parçası, yer” anlamlarını verirken, *yér suv* ikilemesinin “toprak su” ve “bölge, ülke” gibi daha özel bir anlama gelebileceğini belirtmektedir (1972, s. 954a-b); *suv* “su” anlamına gelen bu kelime, Türkmence’de hala varlığını *suv* şeklinde sürdürmektedir. En eski dönem metinlerinden beri varlığına tanıklık ettiğimiz *suv* kelimesi için, *yér suv* ikilemesine örnek verilerek “bölge, memleket” anlamlarına geldiğini görmekteyiz (1972, s. 783a-784a); (DTS, 1969, *yer* s. 257a; *suv* s. 515a). Wilkens, *suv* için “su (beş elementten biri olarak da kullanılır) (Skr. *jala, ambu, toya, udaka*’nın da eş değeri); deniz suyu; sıvı, vücut sıvısı; akarsu, ırmak; mürekkep; macun” anlamlarını vermektedir (2021, s. 633a-634b). Wilkens, *yer ~ y(e)r* maddebaşı için “yer, yeryüzü, toprak, arazi, alan, saha, bölge, zemin, ülke, tarla; yer (Skr. *deśá*’nın da eş değeri); mezarlık, kabristan; dünya; yol, mesafe, uzaklık; çevre, etraf” anlamlarını işaret etmektedir. *Yer suv* ikilemesine de örnek olarak değinen Wilkens, “dünya; araziler, büyük emlak ve arazi” anlamlarını vermektedir (2021, s. 889a-890b). Tietze, Clauson’a değinerek açıklamaya başladığı *su* kelimesi için “su” anlamını vermektedir (VII, s. 466-472); *yer su* olarak ayrıca bir maddebaşı veren Tietze “vatan” anlamını kullanmaktadır (IX, s. 349). Ayrıca bk. (“toprak ve su, yeryüzü” Ölmez, 2017, s. 304).

yertinçü yer suv “yeryüzü” (101, 201) = 國土 *guo tu* (G 6609, 12042/ 12099)

Kuanşi im Pular metninde iki kez rastlanılan *yertinçü yer suv* üçlemesi 101. ve 201. satırlarda geçmektedir. Çalışmanın konusu ikilemeler olmakla beraber *yer suv* ikilemesinin genişletilmiş biçimi olarak geçtiği görülmektedir ve daha ayrıntılı bir açıklamadan ziyade ikilemeler gibi cümle yapısının pekiştirdiği için yer verilmesinin uygun olduğu söylenebilir. Metinde 101. satırda *bo yertinçü yer suvdaki tınl(ı)glar* “bu dünyadaki canlı varlıklar” 若有國土衆生應 *ruo you guo tu zhong sheng ying* (G 5644, 13376, 6609, 12042/ 12099, 2900, 9865, 13294) ve 201. satırda *yertinçü yer suvda ulug y(a)rlıkançuçı bulıt öritir* “bütün yeryüzünde, tüm memleketlerde büyük merhametli bir bulut meydana gelir” şeklinde geçmektedir.

Clauson, *yertinçü* kelimesi için “dünya” anlamını vermektedir ve özellikle “cennet, cehennem karşıtı olarak bu dünya” anlamını işaret etmektedir (1972, s. 961b). DTS’de *yirtinçü* maddebaşı altında kapalı e ile değil, doğrudan i ile kullanıldığını görmekteyiz ve *yirtinçü yer suv* olarak ayrıca da belirtilmiştir (1969, s. 263a). Wilkens, *yertinçü* kelimesi için “dünya, yeryüzü, dünya düzeni, yer”

ve örnek olarak *yertinçü yer suv* “dünya; yeryüzü; kıta” anlamlarını vermektedir (2021, s. 891a-b). Wilkens’in ikileme olarak aldığı görmekteyiz!

yolçı yerçi “rehber, kılavuz” (046)

046. satırda *yolçı yerçi bolup* “(onların) rehberiz olarak” şeklinde geçmektedir ve “rehber, kılavuz” anlamlarında karşımıza çıkan ikilemenin Çince denkliği görülmemektedir.

Clauson, *yolçı* kelimesi için “rehber, kılavuz” anlamlarını vermekte ve Kuanşi im metnini örnek olarak göstermektedir (1972, *yolçı* s. 921b; *yerçi* s. 958a). DTS’de *yerçi* maddebaşı altında anlamına değindikten sonra *yolçı* maddebaşına göndermekte ve *yolçı* maddebaşı altında *yolçı yerçi* ikilemesini Kuanşi im metnimiz ile örnekendirerek açıklamaktadır (1969, *yerçi* s. 257b; *yolçı* s. 271a-b). Erdal, *yol+çı yer+çi* ikilemesini örnek olarak vermektedir (OTWF I, s. 113). Wilkens, *yerçi* kelimesi için “komutan, lider, rehber (Skr. *nāyaka*’nın da eş değeri), karada seyahat edenler için rehber; arazi ölçüşücü”; *yolçı* maddebaşı altında *yolçı yerçi* ikilemesine değinen Wilkens, “rehberz” anlamını vermektedir (2021, *yerçi* s. 890b; *yolçı* s. 912b).

SONUÇ

Kuanşi im Pusar metninde toplamda 46 ikileme ile Eski Uygur edebiyatı çalışmalarına önemli bir katkı sunmaktadır. Sonuç itibarıyla Eski Uygurcada kullanılan ikilemelerin bir kısmının Çince denkleme çevrildiği bir kısmının da ikilemelere açıklama ve pekiştirme katmak için kullanıldığı görülmektedir. Tek bir Çince ifade iki, üç hatta belki daha fazla Eski Uygurca kelime ile karşılanabilmektedir. Bu da Eski Uygurcanın dildeki zenginliğini göstermesi açısından önemlidir. Bunun yanı sıra Çince denklik içerisinde uzun uzun verilen satırlar Eski Uygurca metinde hem anlamayı kolaylaştırmak hem de Eski Uygurca içerisinde yer alan kelimelerin zenginliğini kullanarak bize göstermek amacıyla daha öz kelimelerle karşılanmıştır. Örneğin; *ada tuda* “tehlike” anlamındaki ikilememiz için Çince denklikte 被困厄 無量苦逼身 *bei kun e wu liang ku bi shen* (G 8769, 6542, 8470, 12753, 7015, 6258, 89188, 9813) *yeğrāk adasınta tudasınta ara kirür* “tehlikeden2 daha iyi (korur) girer” şeklinde verilmektedir. Bazen Eski Uygurca metnimizdeki kullanımı ile Çince denklik birebir örtüşmektedir: *adrok adrok atöz körgitip* satırlarında “çeşitli kılıklara girip” Çince denklikte iki kere üst üste, birebir çevirisi ile 種種 *zhong zhong* (G 2886/ 12013) şeklinde geçmektedir. Bazen ikileme olarak kullandığımız halde Çince denklikte tek bir Çince yeterli gelmektedir: *luu yäk* “ejderha, şeytan” 龍 *long* (G 7479), *tölät töşäk* “yatak döşek” 臥 *wo* (G 12691), *argü otrug* “oturulacak yer” 國 *guo* (G 6609), *k(a)lp üd* “zaman, dönem” 歷 *li* (G 6924) vb. Bazı örneklerde ise Çince denklik ile ikilemede kullanılan sözcükler anlam olarak tek tek verilmiştir: *aş içgü* ikilememiz için 飲 *yin* (G 13269) “içmek”, 食 *shi* “yemek; içmek; (yiyecek, içecek için) tüketmek” (G 9971/ 10294) anlamını; *biçäk kağıl* ikilememiz için *biçäk* “bıçak” 刀 *dao* (G 10783), *kağıl* “sopa; suçluların dövüldüğü ağır bambu” 杖 *zhang* (G 426) anlamını üstlenmektedir. *Boşun- kutrul-* ve *ozar- kutrul-* ikilemeleri ise aynı Çince denklik ile karşılanmaktadır: 得解脱 *de jie tuo* (G 10842, 1515/4419, 11375). Metnimizde dikkat çeken örneklerden bir diğeri ise, 即時 *ji shi* (G 878, 9921) Çince denkliğinin *tünlä küntüz* “gece gündüz” ve *uzun turkaru* “her zaman” ikilemelerinin her ikisini de nitelendirdiğini görmekteyiz!

KAYNAKLAR

- Ağca, Ferruh (2015) "Eski Uygurca İştikaklı İkilemeler Üzerine" *Alkış Bitigi. Kemal Eraslan Armağanı*. ed. Bülent Gül, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü: 17-30.
- Aydın, Erhan ve Ahmet Karaman (2019) "Eski Türk Yazıt ve El Yazmalarında İkilemeler" *JOTS* 3/2: 259-286.
- Bozok, Emrah (2012) *Eski Uygur Türkçesinde İştikaklı İkilemeler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.
- Bozok, Emrah (2018) "Eski Uygur Türkçesinde arıg turug, arıg silig ve arıg süzük İkilemeleri Üzerine" *TürkBilig* 36: 41-46.
- Can, Meltem (2010) *Eski Uygur Türkçesinde İkilemeler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi.
- Clauson, Sir Gerard (1972) *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth- Century Turkish*. London: Oxford University Press [=EDPT]
- Çağatay, Saadet (1944) "Uygurcada Hendiadyoinler." *Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi, Yıllık Çalışmalar Dergisi*. Sayı: 1, 1940-1941: (Çağatay, Saadet (1978) "Uygurcada Hendiadyoinler." *Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler*, Ankara: Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları. s. 29-66'da tekrar yayımlanmıştır)
- Edgerton, Franklin (1953) *Buddhist Hybrid Sanskrit Grammar and Dictionary*. New Haven: Yale University Press.
- Eraslan, Kemal (2012) *Eski Uygur Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erdal, Marcel (1991) *Old Turkic Word Formation: A Functional Approach to the Lexicon I-II*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag. [=OTWF]
- Giles, Herbert A. (1912) *A Chinese- English Dictionary*. C I-II. 2 Baskı. Shanghai: Che'n Wen Publishing Company [=G]
- Güler, Hakan (2022) "Eski Uygur Türkçesinde Morfem Opozisyonuyla Oluşturulmuş İkilemeler" *Türk Kültürü*. C. 15, S. 1: 73-84.
- Hatiboğlu, Vehice (1981) *Türk Dilinde İkileme*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hôbôgirin (1978) *Dictionnaire encyclopédique du bouddhisme d'après les sources chinoises et japonaises*. Publié par l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres. Institut de France avec le patronage de l'Académie du Japon et le concours de l'École Française d'Extrême Orient et de la Maison Franco- japonaise de Tôkyô, I- VII (1929- 1994), Répertoire du Canon bouddhique sino-japonais.
- İsi, Hasan (2020) "Eski Uygurca Uşñışā Vijayā Dhāraṇī Sūtra'da İkilemeler" *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. 9/21. s. 15-38.
- Japanese- English Buddhist Dictionary* (1979) Tokyo [= JEBD]
- Kara, Melek (2021) *Daśakarmapathāvadānamālā'da İkilemeler ve İkilemelerin İşlemleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erciyes Üniversitesi.
- Karaman, Ahmet (2021) *Eski Türkçede (VIII.-XII. Yüzyıl) İkilemeler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İnönü Üniversitesi.
- Karaman, Ahmet (2022) *Eski Türkçede İkilemeler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Keskin, Berker (2021) "Eski Uygurca İkillemelere Katkılar". *Türkiyat Mecmuası* 31: 151-175.
- Müller, Friedrich Wilhelm K. (1911) *Uigurica II*. Berlin: 14-20.
- Nadelyayev, V. M., Nasilov, D. M., Tenişev, E. R., Şçerbak A. M. (1969) *Drevnetyurkskiy slovar'*. Leningrad [=DTS]
- Nakamura, Hajime (1975) *Bukkyōgo dai jiten (Dictionary of Buddhist technical terms)*. I-II, Tokyo.
- Ölmez, Mehmet (2017) "Eski Uygurca İkillemeler Üzerine" *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten Dergisi*. 65/2: 243-311.
- Ölmez, Mehmet ve Gönül Aris (2019) "Eski Uygurca Ölümler Kitabı'ndaki İkillemeler Üzerine." *TDAY-Belleten LXVII*: 39-64.
- Ölmez, Mehmet ve Simge Sevim (2019) "Kşanti Kılğuluk Nom Bitig'e Özgü İkillemeler". *Türkiyat Mecmuası XXIX/ II*: 499-524.
- Ölmez, Mehmet ve Zeynep Pınar Can (2020) "Eski Uygurca Abhidharma Metinlerindeki İkillemeler" *International Journal of Old Uyghur Studies* 2/2: 211-238.
- Ölmez, Mehmet (2020). "Uygurca töñürge, Moğolca dönge, Anadolu Ağızları töñge Hakkında" *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*. Güz 22: 37-51.
- Ölmez, Mehmet (2022) "Eski Uygurca İkillemeler Üzerine 2" *International Journal of Old Uyghur Studies*. 4/1: 38-94.
- Özcan Devrez, Ceyda (2020) *Eski Uygurca Kuanşi im Pusar İncelemesi Metin- Çeviri- Açıklamalar- Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Radloff, Wilhelm (1911) *Kuan-şi-im Pusar, Eine türkische Übersetzung des XXV. Kapitels der chinesischen Ausgabe des Saddharmapuṇḍarīka*. St-Petersbourg: Bibliotheca Buddhica, Académie des sciences
- Röhrborn, Klaus (1977-1998) *Uigurisches Wörterbuch. Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien* 1-6. Wiesbaden.
- Röhrborn, Klaus (2010) *Uigurisches Wörterbuch. Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien, -Neubearbeitung- I. Verben. Band 1: ab- äzüglä-*. Stuttgart.
- Röhrborn, Klaus (2015) *Uigurisches Wörterbuch. Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien, -Neubearbeitung- II. Nomina- Promina- Partikeln. Band 1: a – asvık*. Stuttgart.
- Sevim, Simge (2019) *Kşanti Kılğuluk Nom Bitig ve Daşakarmapathāvadānamālā'da İkillemeler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Shogaito, Masahiro (1993) *Studies in the Uighur Version of the Abhidharmakosabhaşa- tika Tatvartha Volume II Text, Translation, Commentary and Glossary*. Shokado: Kyoto.
- Soothill, William Edward ve Lewis Hodous (1937) *A Dictionary of Chinese Buddhist Terms with Sanskrit and English Equivalents and a Sanskrit- Pali Index*. London: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co.
- Şen, Serkan (2002) *Eski Uygur Türkçesinde İkillemeler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Tekin, Şinasi (1960) *Uygurca Metinler I- Kuanşi im Pusar (Ses İştiten İlah) Vap hua ki atlıg nom çeçeki sudur (Saddharmapuṇḍarīka-sutra)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları Araştırmaları Serisi. Edebiyat ve Filoloji 2.
- Tekin, Şinasi (2016) *İştikakçının Köşesi – Türk Dilinde Kelimelerin ve Eklerin Hayatı Üzerine Denemeler*. 6. Baskı. İstanbul: Dergâh Yayınları.

- Tokyürek, Hacer (2022) "Altun Yaruk Sudur IV. Tegziñç'teki İkillemelerin Çince Denklikleriyle Karşılaştırması" *International Journal of Old Uyghur Studies* 4/2: 155-214.
- Wilkens, Jens (2007) *Das Buch von der Sündeltigung (2 vols): Edition des altturkischbuddhistischen Kšanti Kılğuluk Nom Bitig, Berliner Turfantexte XXV*. Turnhout. [=BT XXV]
- Wilkens, Jens (2021) *Handwörterbuch des Altuigurischen Altuigurisch- Deutsch- Türkisch, Eski Uygurcanın El Sözlüğü Eski Uygurca- Almanca- Türkçe*. Göttingen: Universitätsverlag Göttingen.
- Yıldız, Hüseyin (2012) "Eski Uygur Türkçesinde İkillemelerde Yer Değiştirme Meselesi- İkilme Grupları, Köprü İkilme ve Kelimeler Arası Kavram Geçişleri-" *İstanbul Kültür Üniversitesi IV. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi TUDOK 2012*: 141-157.
- Yıldız, Sümbül Begüm (2018) "Uygurca Maitrisimit'te asıg tusu İkilmesi Üzerine", *R&S- Research Studies Anatolia Journal*. Vol: 1, Issue: 2, s: 281-288.
- Yıldız, Sümbül Begüm (2019) *Eski Uygurca Maitrisimit'te İkillemeler (Kumul Nüshası)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi.

BATI

EDEBİYATINDA AKIMLAR

editör
OKTAY YİVLİ

HATİCE FIRAT
YASEMİN MUMCU
OKTAY YİVLİ
OĞUZHAN KARABURGU
BERNA AKYÜZ SİZGEN
NİLÜFER İLHAN

ÜMMÜHAN TOPÇU
SEFA YÜCE
HANİFİ ASLAN
METİN AKYÜZ
MEHMET SÜMER
YAKUP ÖZTÜRK

Prof. Dr. Önder Göçgün

TİYATRO DENEN HAYAT SAHNESİ

PROF. DR. ÖNDER GÖÇGÜN

Türk Tasavvuf Şiiri

AÇIKLAMALI VE YORUMLU ÖRNEKLERLE

MODERN TÜRK EDEBİYATI

editör
OKTAY YİVLİ

MUHARREM DAYANÇ
OKTAY YİVLİ
MACİT BALIK
MAHMUT BABACAN
SEVİM ŞERMET

YASEMİN MUMCU
BEDİA KOÇAKOĞLU
NİLÜFER İLHAN
MAKSUT YİĞİTBAŞ
SELAMİ ALAN

